

แนวความคิดทั่วไป เกี่ยวกับพรรคการเมือง

ความหมายและความสำคัญของพรรคการเมือง

มีนักรัฐศาสตร์หลายท่านพยายามที่จะให้คำจำกัดความของพรรคการเมืองเพื่ออธิบายความหมายให้ชัดเจน ได้แก่

เซอร์แมน ไฟเนอร์ (Herman Finer) ได้ให้คำจำกัดความว่าพรรคการเมืองหมายถึง คณะหรือสมาคมของบุคคลซึ่งได้ตกลงกันถึงหลักการจัดการปกครองของรัฐ โดยมีการตกลงใจร่วมกันระหว่างสมาชิกของคณะบุคคล หรือสมาคมนั้น ๆ เพื่อนำเอาหลักการดังกล่าวมาปฏิบัติให้บังเกิดผลอย่างจริงจัง¹

จากคำจำกัดความของ เซอร์แมน ไฟเนอร์ นี้ทำให้เราทราบว่าในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น รัฐจะต้องยินยอมให้พลเมืองมีเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ และสามารถตกลงใจกำหนดหลักการที่จะจัดการปกครองของรัฐ ตามความคิดเห็นของกลุ่มหรือคณะของคนด้วยการก่อตั้งพรรคการเมือง² เช่น บุคคลกลุ่มหนึ่งมีความคิดเห็นว่าการอำนวยประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจแก่ประชาชนนั้น รัฐควรจะต้องดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (Socialism) อันเป็นระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นหลักการประกอบการทางเศรษฐกิจโดยรัฐทั้งหมด หรือในส่วนที่สำคัญต่อการอุปโภคและบริโภค เช่น กิจการสาธารณูปโภคการติดต่อสื่อสาร, การคมนาคม เป็นต้น ก็จะรวบรวมกลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นในหลักการใหญ่ ๆ ตรงกันนี้ก่อตั้งขึ้นมา สนับสนุนความคิดดังกล่าว โดยมีจุดประสงค์ว่า ถ้าสมาชิกพรรคการเมืองของเขาได้รับเลือกตั้งให้มีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร หรือได้เข้าร่วมกับพรรคการเมืองจัดตั้งรัฐบาลแล้วรัฐบาลซึ่งประกอบด้วยสมาชิกพรรคการเมืองของเขา จะวางนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (Socialism) ทั้งนี้

¹Herman Finer, The Theory and Practice of Modern Government (New York : Holt, Rinehart & Winston, 1979), pp.102.

²ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย. หน้า 4.

เอ็ดมัน เบอร์ก (Edmund Burk) ได้ให้คำจำกัดความว่าพรรคการเมืองประกอบไปด้วยคนกลุ่มหนึ่งซึ่งรวมตัวกันขึ้นมาโดยมีหลักการคล้ายคลึงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายในการเสริมสร้างผลประโยชน์ของชาติ¹ คำจำกัดความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มบุคคลที่มีจุดมุ่งหมายในการรักษาผลประโยชน์ของชาติ และส่วนรวม ดังนั้น กลุ่มบุคคลดังกล่าวจึงมีความต้องการที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลเพื่ออำนวยความสะดวกตามนโยบายของกลุ่มคน² ซึ่งพวกเขาเห็นว่า จะบังเกิดผลประโยชน์ต่อประเทศมากที่สุด

โมริช ดูแวร์เยร์ (Maurice Duverger) เห็นว่าพรรคการเมือง เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มทางเศรษฐกิจ หรือกลุ่มด้านใดก็ตาม เช่น การรวมตัวของกลุ่มผู้ดี กลุ่มขุนนาง กลุ่มกรรมกร กลุ่มเจ้าของที่ดิน, กลุ่มข้าราชการ เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้เป็นส่วนที่มาของพรรคการเมืองทั้งสิ้น³

ดูแวร์เยร์ เชื่อว่า กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) ต่าง ๆ มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดพรรคการเมือง และยังเสริมสร้างให้พรรคการเมืองมีความเข้มแข็ง ด้วยการให้การสนับสนุนพรรคการเมืองอยู่เสมอ เขาจึงเชื่อว่าพรรคการเมืองเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกรัฐสภา (Inter-Parliamentary and Extra Parliamentery) โดยเขาแสดงความเห็นว่าพรรคการเมืองซึ่งมีที่มา หรือเกิดจากการรวมตัวของสมาชิกนอกสภา (Extra Parliamentary) เช่น กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ, ทางสังคม ทางการเมือง เป็นต้น มักจะเป็นพรรคการเมืองที่มีความเข้มแข็งและมีพลังดีกว่าพรรคการเมืองซึ่งเกิดจากการรวมตัวของสมาชิกในสภา (Inter-Paliamentary) เช่น เกิดจากการรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนหนึ่ง หลังก่อตั้งเป็นพรรคการเมือง เพราะพรรคการเมืองที่เน้นสมาชิกภายในสภามักจะมีวิสัยทัศน์ที่แคบกว่า และรากฐานการสนับสนุนจากประชาชนอย่างแท้จริง⁴

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

เจ ซี ปราน (Jock C. Plano) และ มิลตัน กรีนเบิร์ก (Milton Greenberg) ได้ให้คำจำกัดความว่า พรรคการเมืองคือ กลุ่มของบุคคล ซึ่งมีการตกลงกันในการกำหนดมาตรการ ทางอุดมการบางประการ และได้จัดตั้งขึ้นเป็นองค์กร เพื่อชนะการเลือกตั้ง จัดตั้งรัฐบาลและดำเนินนโยบายสาธารณะ (Public Policy)¹ คำจำกัดความนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะการรวมกลุ่มทางการเมืองของบุคคลในการจัดตั้งพรรคการเมืองจะต้องมีมาตรการ ข้อตกลงทางอุดมการณ์² เช่น ต้องมีความเชื่อมั่นว่าการรวมกันเป็นพรรคการเมืองก็เพื่อต้องการชนะการเลือกตั้งเมื่อเป็นรัฐบาล และจะได้นำเอานโยบายในด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มพวกคนมีแนวความคิดไปเป็นนโยบายสาธารณะ (Public Policy)³

เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้ง เจ ซี. ปราน และ มิลตัน กรีนเบิร์ก มีความเห็นว่าสมาชิกของพรรคการเมือง จะต้องมีส่วนตกลงทางอุดมการณ์ ซึ่งเป็นมาตรการที่สำคัญในการมารวมกันเป็นพรรคการเมือง กล่าวคือ บุคคลที่จะมาร่วมก่อตั้งพรรคการเมืองจะต้องมีความคิด (Ideas) ในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมือง, เศรษฐกิจ และสังคม ที่มุ่งจะรับใช้ส่วนรวมและได้มีการนำเอาความคิดของตนดังกล่าวมาตกลง (Agreement) กับบุคคลที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันอื่น ๆ ด้วย⁴ และการช่วยบุคคลที่ร่วมก่อตั้งพรรคการเมืองมี "ข้อตกลงทางอุดมการณ์" นั้นมิได้หมายความว่า พรรคการเมืองนั้น ๆ จะต้องเป็นพรรคการเมืองประเภท "อุดมการณ์" เสมอไป เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าบุคคลที่มาเป็นสมาชิกพรรคที่อุดมการณ์บางอย่างที่จะกำหนดนโยบายสาธารณะ ส่วนการกับบุคคลอื่นเท่านั้น⁵ อย่างไรก็ตาม ปราน และ กรีนเบิร์ก เชื่อว่าพรรคการเมืองจะต้องมีลักษณะเป็นอุดมการณ์ (Ideology) ไม่มากก็น้อย เช่น มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างผลประโยชน์ให้กับประชาชนตามนโยบายด้านเศรษฐกิจแบบต่าง ๆ เป็นต้น เพียงแต่มุ่งเน้นลักษณะของประเด็นของนโยบายสาธารณะให้เด่นชัดขึ้นเท่านั้น

¹Jock C. Plano and Milton Greenberg, The American Political Dictionary Second Edition (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1967), pp. 111-112.

²ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 8.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

⁴เรื่องเดียวกัน.

⁵เรื่องเดียวกัน.

จี. เอ. จาคอบเซน (G.A. Jacobsen) และ เอ็ม. เอช. ลิปแมน (M.H. Lipman) ให้ความหมายว่า พรรคการเมืองก็คือ สมาคม หรือองค์การที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งก่อตั้งขึ้นโดยมีความมุ่งหมายที่จะควบคุมบุคลากร และนโยบายของรัฐบาล¹ คำจำกัดความนี้มีโดดเด่นถึงอุดมการณ์ของสมาชิกแต่อย่างใด หากแต่เน้นถึงการรวมตัวกันเพื่อกำหนดนโยบายสาธารณะและต้องการเป็นรัฐบาล² หรือมีเจตจำนงแน่วแน่ที่จะเข้าควบคุมนโยบายของรัฐบาล คือ การทำหน้าที่ฝ่ายค้าน เพื่อหาโอกาสที่จะเป็นรัฐบาลต่อไปเลย อีกทั้งมีข้อจำกัดอยู่เฉพาะในวงการของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเท่านั้นซึ่งนับว่าแคบเกินไป³

อย่างไรก็ดี เราจะเห็นว่า คำจำกัดความของ จาคอบเซน และ ลิปแมน ก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความกระตือรือร้น (Enthusiasm) และความรู้สึกในทางการเมือง (Political Consciousness) ของพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้ง⁴ กล่าวคือ นอกจากการเป็นพลเมืองของรัฐในระบบประชาธิปไตยแล้ว ถ้าพลเมืองผู้ใดมีสิทธิเลือกตั้งตามกฎหมายก็ควรที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิก พรรคการเมืองด้วย และถือว่าเป็นหน้าที่พลเมืองอันเป็นการแสดงให้เห็นว่า พรรคการเมืองเป็นสื่อประสานระหว่างพลเมืองกับรัฐนั่นเอง

แต่ข้อบกพร่องของคำนิยามนี้อยู่ที่ว่า บุคคลที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองจำกัดอยู่แต่เฉพาะแวดวงของผู้มีสิทธิเลือกตั้งซึ่งเป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้วเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ข้อเท็จจริงแล้วพรรคการเมืองมักจะพยายามขยายอุดมการณ์ และแนวความคิดของพรรคการเมืองของตนไปยังกลุ่มเยาวชนต่าง ๆ เพื่อเตรียมฝึกฝนอุดมการณ์ของพรรคการเมืองให้กับสมาชิกรุ่นเยาว์ไว้เป็นการล่วงหน้า⁵ เช่น พรรคประชาธิปัตย์ ในประเทศไทยได้มีโครงการ "ยุวประชาธิปัตย์"

¹G.A. Jacobsen and M.H. Lipman, Political Science (New York : Barnes and Noble, 1977), pp.90.

²ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 8.

³เรื่องเดียวกัน.

⁴เรื่องเดียวกัน.

⁵เรื่องเดียวกัน.

เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2511-2514 และพรรคประชาธิปัตย์ได้อาศัยสมาชิกยุวประชาธิปัตย์เหล่านี้เป็นฐานกำลังสำคัญในการหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตกรุงเทพมหานครในการเลือกตั้งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2512 และการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลนครกรุงเทพในปี 2511 ซึ่งทำให้พรรคประชาธิปัตย์ประสบความสำเร็จในการชนะการเลือกตั้ง ทั้ง 2 ประเภท และสมาชิก ยุวประชาธิปัตย์หลายคนก็กลายมาเป็นสมาชิกชั้นนำและกรรมการกลางของพรรคประชาธิปัตย์ ในสมัยต่อมา และบางคนก็ไม่ร่วมเป็นรัฐบาลด้วย เช่น นายสมัคร สุนทรเวช, นายมงคล ลิ้มโองกุล เป็นต้น¹

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) กล่าวว่า พรรคการเมืองเป็นการรวมตัวกันเป็นสมาคม ภายในชุมชนทางการเมืองซึ่งมีการเปิดรับสมาชิกอย่างเป็นทางการและทั่วไป โดยมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะเข้าบริหารนโยบายสาธารณะ (ในกรณีที่พรรคการเมืองได้เป็นรัฐบาล) หรือเข้าไปควบคุมนโยบายสาธารณะ (ในกรณีที่เป็นฝ่ายค้าน)²

แนวความคิดดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่า พรรคการเมืองมาจากกลุ่มผลประโยชน์ภายในสังคม เพราะในสังคมมนุษย์จะต้องมีการรวมกลุ่มกันอันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง และพรรคการเมืองก็เป็นปรากฏการณ์จากกลุ่มหลังทางสังคมเหล่านั้น เช่น กลุ่มพวกผู้ดี, กลุ่มขุนนาง, กลุ่มกรรมกร, กลุ่มนิยมประชาธิปไตย เพลบิสิตาเรียน (Pelbisitarian Democracy) ดังจะเห็นได้ว่า ในต้นศตวรรษที่ 19 คนสำคัญในอังกฤษได้รวมตัวกันก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้น ได้แก่ พรรคเสรีนิยม (Chiberal Party) และต่อมาอีกไม่นานนักเมื่อเกิดกาปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษขึ้นมา และเกิดโรงงานอุตสาหกรรมอย่างมากมาย ทำให้จำนวนกรรมกรเพิ่มมากขึ้น ก็ได้มีการรวมกลุ่มของพวกกรรมกร และในที่สุดก็เกิดเป็นพรรคแรงงาน (Labour Party) ขึ้น

¹Reinhard Bendix, Max Weber, An Intellectual Portrait (London : Larve and Brydone, 1966), pp.444-445; Max Welser, Theory of Social and Economic Organization (London : Hodge, 1947), Tranolated by A.R. Henderson and T. Parsons pp.373-374.

²Ibid, pp.373-374.

ซี เจ ฟร็ดริช (C.J. Friedrich) ให้คำนิยามพรรคการเมืองไว้ว่าพรรคการเมือง คือ กลุ่มของมนุษย์ซึ่งรวบรวมกันเป็นกลุ่มก้อนอย่างมั่นคง เพื่อวัตถุประสงค์ในการเป็นรัฐบาล หรือการรักษาอำนาจของรัฐบาล (ในกรณีที่เป็นรัฐบาลอยู่แล้ว)¹ จะเห็นว่า ฟร็ดริช มองพรรคการเมืองในลักษณะของกลุ่มบุคคลที่ต้องการเป็นรัฐบาล หรือถ้าเป็นรัฐบาลอยู่แล้ว พรรคการเมืองก็ยังสามารถเกิดขึ้นได้เพราะต้องการที่จะรักษาอำนาจของรัฐบาลต่อไปอีก² ดังนั้นเราจึงอาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลที่อยู่ในอำนาจก็สามารถก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีกได้ ถ้าสามารถรวบรวมคณะบุคคลขึ้นมาได้ และสนับสนุนอำนาจของรัฐบาล ที่อยู่ในอำนาจได้ ฉะนั้นการที่ นายควง อภัยวงศ์ ก่อตั้งพรรค ประชาธิปัตย์ขึ้นใน ในปี 2489 ก็เพื่อแข่งขันการเลือกตั้งเป็นรัฐบาลในการเมืองสมัยนั้นนั่นเอง³

เลสลีย์ ลิบสัน (Leslie Libson) กล่าวว่า พรรคการเมืองหมายถึงการรวบรวม บุคคลต่าง ๆ มารวมเป็นกลุ่มก้อนในผลประโยชน์ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้สามารถดำเนินการให้เกิดผลประโยชน์ดังกล่าวได้ และบุคคลเหล่านี้สามารถทำให้คำนิยามของตนเกิด เป็นอุดมคติได้⁴

รอย ซี. แมคริดิส (Roy C. Macridis) กล่าวว่า พรรคการเมืองก็คือสมาคมซึ่ง ดำเนินกิจกรรมและรวบรวมประชาชนเข้ามาเมื่อกำลังร่วมกัน โดยการประสานประโยชน์ของ สมาชิกของสมาคม เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาล⁵ พรรคการเมืองเป็นส่วนควมของระบบการเมือง กล่าวคือ ระบบการเมืองของรัฐจะเกิดขึ้นโดยปราศจากพรรคการเมืองไม่ได้อย่างเด็ดขาด เพราะอย่างน้อยกลุ่มบุคคลหรือคณะบุคคลที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็นรัฐบาล (ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลรูปแบบใด) ก็มีลักษณะเป็นพรรคการเมืองอยู่แล้วนั่นเอง⁶

¹C.J. Friedrich, Con Stitutional Government and Politics (New York : Harper Torchbooks, 1937), p.137.

²ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 10.

³เรื่องเดียวกัน.

⁴เรื่องเดียวกัน.

⁵เรื่องเดียวกัน.

⁶Roy C. Macridis, "Introduction : The History Function, and Typology of Parties, in Political Parties : Contemporary Trends and Ideas, Roy C. Macridis, ed" (New York : Harper & Row Pablich, 1967), p.9.

จากความหมายของ แมคริดีส นี้ ทุกรัฐบาลจะต้องมีพรรคการเมืองสนับสนุนอยู่ แม้ว่า บางครั้งจะได้เรียกว่า พรรคการเมืองก็ตาม และลักษณะการรวมตัวของกลุ่ม หรือคณะบุคคลนั้น ย่อมเป็นพรรคการเมือง เช่น กลุ่ม บอลเชวิคส์ (Bolsheviks) ในรัสเซีย ซึ่งก่อตั้งมาในปี 1917 เป็นต้น หรือในประเทศไทยคณะราษฎร ซึ่งประกอบด้วยทหาร ตำรวจ พลเรือน และ ประชาชนกลุ่มหนึ่งได้ก่อตั้ง และรวมตัวกันเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี 2475 ก็มีลักษณะเป็นพรรคการเมือง¹

ออสติน แรนนี่ (Austin Ranny) และ ดับบลิว เคนคอลล ให้คำจำกัดความของ พรรคการเมืองไว้ว่า พรรคการเมืองหมายถึงกลุ่มบุคคลหลายกลุ่มที่มีอิสระมารวมกัน เพื่อคัดเลือก ผู้สมัครรับเลือกตั้งและหวังที่จะได้รับชัยชนะ เพื่อที่จะเข้าไปควบคุมการดำเนินนโยบายของรัฐบาล² จากความหมายนี้เห็นได้ว่า แรนนี่ และ เคนคอลล เน้นถึงเจตนารมณ์ของบุคคลที่เข้ามารวม เป็น กลุ่มทางการเมืองในลักษณะของพรรคการเมืองในเรื่องการลงสมัครรับเลือกตั้งต่าง ๆ แม้ว่าจะ มิใช่ทุกคนที่ต้องการสมัครรับเลือกตั้งก็ตาม หากแต่เพียงเข้ามารวมกันเพื่อสนับสนุนสมาชิกคนอื่น เพื่อให้ชนะเลือกตั้ง ก็ถือว่าเป็นพรรคการเมืองแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะว่าการชนะการเลือกตั้งย่อม หมายถึงการเข้าไปบริหาร หรือควบคุมนโยบายสาธารณะนั้นเอง ในกรณีที่พรรคการเมืองยังไม่มี โอกาสเป็นรัฐบาล ก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านไปก่อนเพื่อคอยหาโอกาสเป็นรัฐบาลต่อไป

วิลเลียม กูดแมน (William Goodman) ให้ความหมายของพรรคการเมืองว่า พรรคการเมืองคือ องค์การอันเป็นที่รวมของสมาชิกที่มีความคิดเห็นคล้ายกัน โดยที่ความมุ่งหมาย อันแน่ชัดที่จะชนะการเลือกตั้ง ซึ่งจะช่วยให้เขามีสิทธิเข้าไปใช้อำนาจการปกครองเพื่อเขาจะได้ รับผลประโยชน์จากการเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองนั้น³

ด้วยเหตุนี้ พรรคการเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะขาดเสียมิได้ ในระบอบประชาธิปไตย เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของประชาชนที่จะรวมกลุ่มกัน และแสดงออกในเจตนารมณ์ ของประชาชน จึงเท่ากับเป็นการทำลายระบอบประชาธิปไตย ฉะนั้น ในประเทศประชาธิปไตย

¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 11.

²เรื่องเดียวกัน.

³William Goodman, The Two-Party System in the United States (New York : D. Van Nostrand Company, 1957), p.8.

จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง เพื่อทำหน้าที่เป็นปากเสียงของประชาชน และมีโอกาสไปบริหารประเทศ โดยผ่านทางพรรคการเมือง¹

กล่าวโดยสรุป พรรคการเมืองหมายถึงคณะบุคคลที่รวบรวมกันขึ้นมา เนื่องจากสมาชิกมีความคิดเห็นในทางกว้าง ๆ ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมคล้ายคลึงกัน และมุ่งที่จะให้นโยบายของพรรคการเมืองได้เป็นรัฐบาล เพื่อนำนโยบายของพรรคการเมืองตนไปเป็นนโยบายของรัฐบาล²

ตามความหมายนี้ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ ได้แยกองค์ประกอบของพรรคการเมืองออกได้ดังต่อไปนี้³

1. ต้องเป็นคณะบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ฉะนั้นบุคคลเพียงคนเดียว จะก่อตั้งพรรคการเมืองไม่ได้
 2. สมาชิกที่รวมกัน เพราะมีความคิดเห็นส่วนใหญ่ ในทางการเมือง , เศรษฐกิจ, สังคมในแนวทางกว้าง ๆ
 3. สมาชิกรวมกันโดยสมัครใจ เพราะมองเห็นความสำคัญของการก่อตั้งพรรคการเมือง ไม่ใช่ถูกบีบบังคับให้มาก่อตั้งพรรคการเมือง
 4. สมาชิกต้องการใช้พรรคการเมืองในการแก้ปัญหาาร่วมกัน
 5. ต้องการเป็นรัฐบาล เพื่อนำเอานโยบายรัฐบาลในการบริหารประเทศ แต่ดำเนินการไม่ได้
- จำนวนสมาชิกมากเพียงพอที่จะเป็นรัฐบาลได้ ก็จะต้องหาโอกาสเป็นรัฐบาลต่อไป และในขณะที่ยังไม่ได้เป็นรัฐบาลก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านเพื่อชี้แนะให้รัฐบาลเห็นข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้รัฐบาลไปดำเนินการแก้ไข ผลประโยชน์ที่จะได้รับโดยตรงก็ได้แก่ ประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศนั่นเอง

¹ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 12.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน.

ความสำคัญของพรรคการเมือง

พรรคการเมืองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในระบบประชาธิปไตย ที่ใช้ระบบรัฐสภา ทั้งนี้เนื่องจากระบบประชาธิปไตยเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากที่สุด (Majority) มีอิทธิพลอยู่เหนือรัฐบาล และเปิดโอกาสให้มีการต่อสู้แข่งขันทางการเมือง เพื่อเลือกเฟ้นกลุ่ม หรือคณะบุคคลที่จะเข้าเป็นรัฐบาลโดยยึดหลัก เสรีภาพ (liberty) และความเสมอภาค (equality) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการปกครองในระบบประชาธิปไตย จะต้องมียุทธศาสตร์ของกลุ่มบุคคลที่รวบรวมกันขึ้น เนื่องจากความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในแนวทางกว้าง ๆ คล้ายคลึงกัน และมีการต่อสู้แข่งขันทางการเมือง โดยวิธีทางแห่งระบอบประชาธิปไตย เพื่อต่อรองผลประโยชน์ต่าง ๆ ดังกล่าว หรือเพื่อสร้างอิทธิพลในการเป็นรัฐบาลเสียเอง กลุ่มของบุคคลดังกล่าว ได้แก่ พรรคการเมือง นั้นเอง¹

นอกจากนั้น พรรคการเมืองยังเป็นที่รวมของกลุ่มคนเพื่อต่อสู้ทางการเมือง โดยมุ่งหวังที่จะผลักดันให้รัฐบาลใช้อำนาจในทิศทางที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน ถ้าหากไม่มี พรรคการเมือง ก็จะไม่มีการถ่วงดุลหรือคานกันในการเมืองซึ่งจะทำให้ผู้มีอำนาจหันเหทิศทางการเมืองไปเป็นเผด็จการได้ พรรคการเมืองเป็นสถาบันทางการเมืองที่สามารถเป็นตัวแทนของประชาชนในการตรวจสอบรัฐบาลและกลไกของรัฐบาล ในการรักษาผลประโยชน์และความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

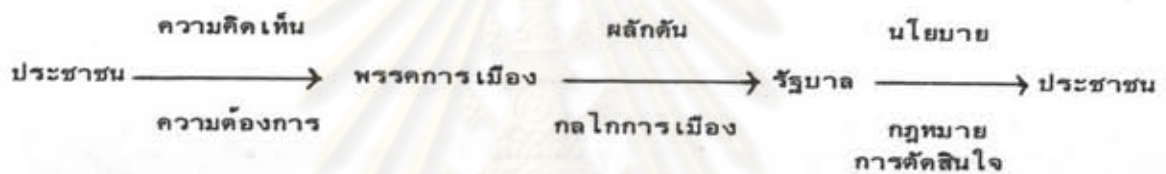
และที่กล่าวข้างต้นถึงระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบบการปกครองที่เปิดให้องค์กร กลุ่ม หรือบุคคลต่าง ๆ สามารถแข่งขันกันได้อย่างเต็มที่และปลอดภัย ในอันที่จะชักจูงหรือซื้อเสียงให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับตน² จากนั้นจะได้สนับสนุนคนให้เข้าไปใช้อำนาจในทางการเมืองแทนประชาชน ในฐานะตัวแทนของประชาชนโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง โดยพรรคการเมืองจะเป็นกลไกหรือเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่ง ที่จะ เป็นฐานให้แก่บุคคล หรือคณะบุคคลที่จะทำการแข่งขันทางการเมือง และจะทำให้ประชาชนมีตัวแทนที่สมบูรณ์

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

อีกประการหนึ่งที่สำคัญก็คือ พรรคการเมืองจะเป็นผู้ที่สร้างความรู้ ความเข้าใจท่ามกลาง การเมืองแก่ประชาชน และในเวลาเดียวกันก็ได้มีโอกาสซักถาม รวบรวม และศึกษาความเข้าใจ และความต้องการของประชาชน จึงเกิดเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน¹ การเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้ผู้เกี่ยวข้องเห็นปัญหาและ เข้าใจปัญหาเหมือนกัน และในที่สุดจะยอมรับในเงื่อนไขที่คล้ายกัน ภายใต้กระบวนการเช่นนี้ การรวบรวมจัดทำเป็นนโยบายแห่งรัฐโดยผ่านกระบวนการของพรรคการเมืองจะทำให้การบริหารงาน เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน หรืออย่างน้อย ก็จะถูกควบคุม เพื่อให้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

ดังนั้นพรรคการเมืองจึงมีหน้าที่ทั้ง เป็นศูนย์รวมของความคิดเห็นของประชาชน และนำความคิดเห็นนั้น ไปผลักดันให้รัฐบาลตัดสินใจตามความต้องการของประชาชน² ดังแผนภูมิต่อไปนี้³

เมื่อสังคมเติบโตมากขึ้น มีความซับซ้อนมากขึ้นความต้องการของประชาชนจะหลากหลายมากขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องรวมกลุ่ม และจัดระบบความต้องการ หรือความคิดเห็นทางการเมืองรวมไปถึงการมีพรรคการเมือง ก็ต้องมีมากขึ้น เพื่อที่จะเป็นตัวแทนทางการเมืองให้แก่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในระบบการเมือง

โดยสรุปแล้วในการปกครองแบบประชาธิปไตย พรรคการเมืองย่อมมีความสำคัญในฐานะที่เป็นหัวใจที่สำคัญของระบบการเมือง⁴ เป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายจำเป็นที่จะต้องตระหนักถึงความสำคัญ เพื่อที่จะให้การพัฒนาการเมือง ความระบอบประชาธิปไตย เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, ประชาธิปไตยกับพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2526), หน้า 55.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ สมบูรณ์ สุขสำราญ, "พรรคการเมือง", หน้า 4.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของพรรคการเมืองในฐานะที่เป็น เครื่องประกัน เสรีภาพและความ เสมอภาค ของประชาชนมิให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองดำเนินการปกครองแบบ เผด็จการรวมทั้งการรัฐประหาร (Coup d' atat) หรือการกบฏใด ๆ ซึ่งมุ่งจะเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอันมิใช่วิถีทางแห่งระบอบ ประชาธิปไตยจึงเห็นได้ว่า ในประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบรัฐสภา (Parliamentary) พรรคการเมืองเป็นทั้งสัญลักษณ์ (symbol) ของระบบการ ปกครองดังกล่าว และเป็นเครื่องช่วยให้การเมืองพัฒนาไปตามแนวทางของอุดมการณ์ประชาธิปไตย มากขึ้น

หน้าที่และบทบาทของพรรคการเมือง

การปกครองระบอบประชาธิปไตย ถือว่าพรรคการเมืองเป็นสถาบันหลักในการที่จะให้ ประชาชนได้มีโอกาสปกครองประเทศ เพราะพรรคการเมืองเป็นกลไกที่สำคัญในอันที่จะหันเห ทิศทางการเมืองไปในทางทิศใด บทบาทและหน้าที่ของพรรคการเมืองที่สำคัญอาจกล่าวได้โดยสรุป ดังต่อไปนี้¹

1. หน้าที่การให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน พรรคการเมืองมีบทบาทและ หน้าที่ที่จะให้การศึกษาอบรมทางด้านการเมืองแก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้มองเห็นความสำคัญ ของตนเอง ในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ และเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยและมีส่วนร่วมทาง การเมือง นอกจากนี้ก็เพื่อให้ประชาชนทราบว่า การปกครองของประเทศนั้นมิใช่เป็น เรื่องของ ชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การให้การศึกษาทางการเมืองอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การอธิบายหรือแถลงนโยบายของพรรคในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การป้องกันประเทศ ผ่านทางสื่อมวลชนต่าง ๆ ตลอดจนการเข้าถึงประชาชนโดยตรง เช่น การอภิปราย, ปาฐกถา, การบรรยายตามสถานที่ต่างตามโอกาส นอกจากนี้พรรคการเมือง จะต้องให้ความรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง เช่น กระตุ้นให้ประชาชนมีความรู้ สำนึกทางการเมืองและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งทำได้หลายวิธี เช่น การไปออกเสียง เลือกตั้งพรรคการเมืองตามนโยบายที่ตนต้องการ มิใช่เลือกตัวบุคคลผู้สมัครรับ เลือกตั้ง การช่วยเป็นขูเป็นคานไม่ให้มีการโกงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ฯลฯ

¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 1.

↓
ฉันทนา
25 มิถุนายน

2. หน้าที่สรรหาบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการ เป็นผู้แทนราษฎร การสรรหาบุคคลที่สมควรจะเป็นผู้แทนราษฎร เป็นสิ่งสำคัญ และทำได้ยากในระบบประชาธิปไตย เพราะจะต้องได้บุคคลที่ต้อง เป็นตัวแทนซึ่งเข้าไปทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชน และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เพื่อให้ตรงกับ เจตนารมณ์ของประชาชนผู้เลือกตั้งมาอย่างมากที่สุด ฉะนั้นจึงต้องได้บุคคลที่เสียสละ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมีความรู้ความสามารถและประสิทธิภาพในการเป็นตัวแทนของราษฎรที่ดี จึงเป็นหน้าที่ของพรรคการเมืองในการสรรหาบุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการกลั่นกรองตัวบุคคลที่เหมาะสมที่จะ เป็นตัวแทนที่ดีของประชาชน และ เมื่อถึงวันเลือกตั้ง ประชาชนก็จะเลือกโดยไม่มีนึกถึงตัวบุคคลผู้สมัครมากนัก หากแต่คำนึงถึงนโยบายของพรรคการเมืองว่าพรรคการเมืองใดจะทำประโยชน์ให้แก่เขาได้มากกว่า เพราะถือว่า ตัวบุคคลผู้สมัครนั้นพรรคการเมืองได้กลั่นกรองคุณสมบัติมา เป็นอย่างดีแล้ว

3. หน้าที่ประสานประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ตามหลักการทั่วไปแล้ว กลุ่มอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์จะมีบทบาทในการสร้างอิทธิพลต่อรัฐบาล ในนโยบายสาธารณะ (Public Policy) เช่น การนัดหยุดงานของสหภาพแรงงาน การเดินขบวนประท้วงของกลุ่มเกษตรกร และนิสิต นักศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาล หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลแล้วแต่กรณี ยินยอมปฏิบัติตามในสิ่งที่คนต้องการ ในขณะที่กลุ่มนายจ้างก็ไม่ยินยอมที่จะปฏิบัติตาม เพราะต้องรักษาผลประโยชน์ของคนไว้อย่างเหนียวแน่น ในการนี้พรรคการเมืองจะทำหน้าที่ประสานประโยชน์ให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ด้วยการเสนอให้มีกฎหมายแรงงานที่เป็นธรรมกับทั้งสองฝ่าย รวมทั้งกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ด้วย หรือถ้ามีกฎหมายแรงงานแล้วแต่ใช้ไม่ได้ผลเท่าใดนัก ก็จะทำทางจัดให้มีการแก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสมและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการเข้าควบคุมนโยบายดังกล่าวของรัฐบาล เพื่อให้เกิดประโยชน์ และความพอใจกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งเท่ากับ เป็นการแบ่งประโยชน์ของบรรดากลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ นั้นเอง ซึ่งนับว่าเป็นการทำหน้าที่คอยขจัดปัญหาหรือบรรเทาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ นับว่าเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองได้อีกทางหนึ่งด้วย

4. หน้าที่ในการระดมสรรพกำลังทางการเมือง พรรคการเมืองจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการเมือง เพราะเป็นที่รวมของผลประโยชน์ต่าง ๆ และประชาชน ที่มีความคิดเห็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในแนวทางกว้าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกันเพื่อหาโอกาสเป็นรัฐบาล ซึ่งจะสามารถนำเอานโยบายของพรรคการเมืองของตนไปปกครองประเทศ พรรคการเมือง

จึงเป็นที่รวมในการระดมสรรหาสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดอำนาจต่อรอง เรียกร้อง และรวบรวมความคิดเห็นจากประชาชนและกลุ่มของประชาชนต่าง ๆ เพื่อนำมาบริหารประเทศ และถ้าพรรคการเมืองใดเป็นรัฐบาลก็นำเอาผลประโยชน์เหล่านี้ไปเป็นนโยบายของพรรค และนำไปบริหารประเทศ แต่ถ้ายังมีได้เป็นรัฐบาลก็จะหาทางชี้แนะรัฐบาลให้ยอมรับ เอาผลประโยชน์ดังกล่าวของประชาชน หรือกลุ่มประชาชนไปบริหารประเทศต่อไป

5. หน้าที่ในฐานะฝ่ายค้าน การเล่นการเมืองนั้นอาจมีขึ้นโดยมีพรรคการเมืองพรรคเดียว หรือหลายพรรค หรือไม่มีพรรคเลยก็ได้ แต่ถ้าในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงการมีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่ง เป็นสิ่งที่ปกติ และการยอมให้มีพรรคการเมืองที่ตรงข้ามกับรัฐบาลก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก ซึ่งนับเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองที่มีสมาชิกของพรรค ได้รับเลือกตั้งน้อย และไม่สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ก็จะทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้าน ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นเสมือนกระจกเงาสะท้อนให้รัฐบาล เห็นข้อบกพร่องของการบริหารงานพรรคการเมืองฝ่ายค้านจะทำหน้าที่คอยท้วงติง คัดค้านหรือยับยั้งมิให้รัฐบาลใช้อำนาจเกินขอบเขตจนกลายเป็นเผด็จการโดยเสียงข้างมาก หรือกระทำการในสิ่งที่เกิดผลร้ายต่อประเทศอย่างไรก็ดี ในกรณีที่รัฐบาลบริหารประเทศเป็นผลดีพรรคการเมืองก็จะสนับสนุนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้พรรคฝ่ายค้านยังทำหน้าที่ควบคุมให้รัฐบาลปฏิบัติตามนโยบายของคนดีที่แถลงไว้ต่อสภา

6. หน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางของกลุ่มผลประโยชน์ และสมาชิกพรรคการเมือง เนื่องจากพรรคการเมือง เป็นที่รวมของคนหลายกลุ่มหลายอาชีพมากมาย โอกาสที่จะเกิดการแตกแยกทางความคิดจึงมักมีอยู่เสมอ พรรคการเมืองจึงสามารถทำหน้าที่เสมือนเวที (stage) ของสมาชิกต่าง ๆ ของพรรคที่ระบายความอัดอั้นตันใจของคน หรือกลุ่มของคน เพื่อนำไปสู่การตกลงด้วยสันติวิธี ก่อนที่จะนำมาปัญหาต่าง ๆ ไปอภิปรายในสภาโดยนัยนี้เองพรรคการเมืองจึงเป็นศูนย์กลางในการประสานการติดต่อ และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างมวลสมาชิกของพรรค รวมทั้งระหว่างพรรคต่อพรรค ระหว่างพรรคต่อรัฐบาล และระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนทั่วไปด้วย

7. หน้าที่สร้างผู้นำทางการเมือง ในประเทศประชาธิปไตย พรรคการเมืองจะเป็นสถาบันที่สร้างผู้นำทางการเมืองที่ดี เพื่อผลิตออกไปเป็นนักการเมืองอาชีพที่มีความสามารถและพร้อมที่จะดำรงตำแหน่งผู้นำที่ ขการเมือง ในระดับต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ผู้ว่าราชการมณฑลเทศมณฑล ฯลฯ สถาบันอื่น ๆ ที่มีใช้พรรคการเมืองย่อมมีความ

เหมาะสมน้อยกว่า ในการผลิตผู้นำทางการเมือง เช่น สถาบันราชการ (bureacracy) ย่อมมีความเหมาะสมที่จะผลิตผู้นำทางการเมืองหรือข้าราชการที่ดีเท่านั้น แต่มิใช่ผลิตผู้นำทางการเมืองที่ดี เพราะการเป็นผู้นำทางการเมืองย่อมมีลักษณะแตกต่างไปจากผู้นำทางการเมืองบริหารเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ผู้บริหารหรือข้าราชการเป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย คำสั่ง และระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ซึ่งฝ่ายการเมืองเป็นผู้วางไว้ให้ส่วนผู้นำทางการเมืองเป็นผู้กำหนดนโยบายโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนในทัศนะของพรรคการเมือง ฉะนั้นนักการเมืองจะต้องเข้าใจการต่อรองผลประโยชน์ทางการเมืองของประชาชน การประสานประโยชน์ต่าง ๆ ตลอดจนงานการสร้างควมสามัคคีของกลุ่มต่าง ๆ ด้วยการวางนโยบายของพรรคและเมื่อพรรคได้เป็นรัฐบาลก็จะต้องเอานโยบายเหล่านี้ไปใช้โดยมีข้าราชการ ซึ่งเป็นฝ่ายบริหารเป็นผู้ปฏิบัติตาม ฉะนั้นในระบอบประชาธิปไตยโดยพรรคการเมืองจึงเป็นสถาบันที่ฝึกอบรมและสร้างผู้นำทางการเมืองที่เหมาะสมกว่าสถาบันอื่นใด

โครงสร้างการบริหารของพรรคการเมืองจะประกอบด้วยหัวหน้าพรรค รองหัวหน้าพรรค เลขานุการพรรค, รองเลขานุการพรรค, กรรมการบริหารพรรค, และอาจมีสาขาพรรคตามภาคต่าง ๆ ของประเทศอีกด้วย แต่ละสาขาพรรคก็อาจจะมีตำแหน่งหัวหน้าสาขาพรรค, รองหัวหน้าสาขาพรรค, รองเลขานุการพรรค, กรรมการบริหารพรรค, เภรผู้ฝึก, ประชาสัมพันธ์ กรรมการ ฯลฯ และอาจจัดองค์การลดหลั่นกันลงไปถึงระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านอีกด้วย โดยที่แต่ละสาขาย่อยก็มีตำแหน่งบริหารต่าง ๆ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งบริหารของพรรคระดับต่าง ๆ ก็จะมีทักษะ (skill) ในการเป็นผู้นำทางการเมืองและเมื่อพรรคส่งสมาชิกเข้ารับเลือกตั้ง บรรดาผู้นำเหล่านี้เองที่จะได้รับการเสนอชื่อเป็นคณะรัฐบาล หรือถ้าเป็นการเมืองในระดับท้องถิ่น ก็อาจได้รับการเสนอชื่อเป็นนายกเทศมนตรี, เทศมนตรี, ผู้ว่าราชการมณฑล ฯลฯ โดยที่หัวหน้าพรรคจะเป็นนายกรัฐมนตรี เป็นต้น

ฉะนั้น ในประเทศประชาธิปไตยบุคคลที่ไม่เคยเป็นข้าราชการมาก่อน ก็สามารถเป็นประธานาธิบดี, รองประธานาธิบดี, นายกรัฐมนตรี, รัฐมนตรี, ผู้ว่าราชการมณฑล, นายกเทศมนตรี, หรือตำแหน่งผู้นำทางการเมืองบริหารอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะพรรคการเมืองได้ฝึกฝนและสร้างทักษะความ เป็นผู้นำทางการเมืองให้ผู้ที่จักก้าวเข้าสู่ตำแหน่งต่าง ๆ

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า พรรคการเมืองเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาการทางการเมือง
หน้าที่ของพรรคการเมืองจึงมีมาก แอล เอเวอรี่ (L.Avery) นักรัฐศาสตร์ ชาวอเมริกัน
กล่าวว่า "พรรคการเมืองในสายตาของประชาชนเป็นเสมือนตัวร่วมในกระบวนการกำหนด
นโยบายและข่าวสารเกี่ยวกับการเมือง จะผ่านสู่ประชาชนก็โดยทางพรรคการเมืองและประชาชน
สามารถที่จะใช้พรรคการเมืองเพื่อประโยชน์ในการที่ตนจะร้องทุกข์หรือเรียกร้องข้อเสนอผ่าน ไปสู่
รัฐบาล¹" ดังนั้นพรรคการเมืองจึงเป็นเครื่องมือเชื่อมระหว่างราษฎรกับรัฐบาลที่สำคัญ ระบบ
การเมืองที่ฉลาดจึงมักจะใช้พรรคเป็นเครื่องมือได้ง่าย

กาเบรียล เอ อัลมอนต์ (Gabriel A. Almond) กล่าวว่า "ในระบบการเมือง
ทุกระบบ จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยพรรคการเมืองในสังคมเบ็ดเสร็จ (totalitarian
community) จะใช้พรรคการเมืองเป็นเสมือน เครื่องมือที่จะให้โตมาซึ่งเสียงสนับสนุนจากมวลชน
ในสังคมประชาธิปไตย จะใช้พรรคการเมืองเป็นเสมือนช่องทางที่จะแสดงออกหรือรวบรวมข้อเสนอ
ต่าง ๆ ที่จะเข้าสู่ระบบ และในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงจะใช้พรรคการเมืองเสมือน เป็น เอเยนต์
ที่จะสร้างหรือก่อโครงสร้างพฤติกรรมจากคุณค่าใหม่ ๆ

ความ เป็นมาของพรรคการเมืองไทย

พรรคการเมืองของไทย มีวิวัฒนาการมานานพอสมควร โดยผู้เขียนขอแบ่งออกเป็น
7 ระยะดังนี้

1. ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
2. พรรคการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475 ในช่วงระยะเวลา
ระหว่างปี 2475-2489
3. พรรคการเมืองในช่วงระยะเวลา ระหว่างปี 2489-2498
4. พรรคการเมืองภายใต้ พรบ. พรรคการเมือง ปี 2498
5. พรรคการเมืองภายใต้ พรบ. พรรคการเมือง ปี 2511
6. พรรคการเมืองภายใต้ พรบ. พรรคการเมือง ปี 2517
7. พรรคการเมืองระหว่างปี 2522 จนถึงการเลือกตั้ง 2526

¹ เรื่องเดียวกัน.

ระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี 2475

แนวความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย ได้ถูกนำมาเผยแพร่ในประเทศไทย โดยชาวต่างประเทศในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์¹ เพราะมีชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อกับประเทศไทยเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าใดนัก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะนำระบบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย แต่ทรงเห็นว่า ในสมัยนั้นสภาพของบ้านเมืองยังไม่พร้อมที่จะรองรับการเมืองการปกครองในระบบนี้ จึงทรงระงับเรื่องนี้ไว้เสีย

ครั้นมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าสภาพบ้านเมืองยังไม่พร้อม แต่แนวความคิดที่จะสถาปนาระบบประชาธิปไตยก็ได้มีการเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง ดังเช่นปรากฏว่า เมื่อ พ.ศ. 2454 (รศ. 130) มีบุคคลคณะหนึ่งได้รวบรวมสมัครพรรคพวกคิดก่อการปฏิวัติขึ้น แต่แผนการปฏิวัติล้มไปถึงฝ่ายรัฐบาลเสียก่อน จึงทำให้การปฏิวัติครั้งนี้ล้มเหลว² อย่างไรก็ตาม ความคิดในอันที่จะนำการปกครองระบบประชาธิปไตยมาใช้ก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ตลอดเวลา

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงมีพระราชดำริที่จะนำระบบประชาธิปไตยมาใช้ก่อนแล้วเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่า พระองค์ได้ทรงสร้างเมืองจำลองขึ้นที่กรุงเทพฯ ชื่อเมืองดุสิตธานี และนำเอาระเบียบกฎหมายวิธีราชการต่าง ๆ ตามระบบประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองดุสิตธานี ในการนี้ได้ทรงตั้งพรรคการเมืองขึ้น 2 พรรค คือ พรรคไขว์น้ำเงินมีท่าน ภาพ ๗ กรุงเทพฯ (ร.6) เป็นหัวหน้าพรรค และพรรคไขว์แดง มีพลเอกเจ้าพระยารามราชน เป็นหัวหน้าพรรค แต่การสร้างเมืองดุสิตธานีขึ้นมานี้ก็เพียงการทดลองความคิดเกี่ยวกับพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตยเบื้องต้นเท่านั้น มิได้เผยแพร่ออกไปสู่ประชาชน ดังนั้นจึงถือว่ารูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ เป็นภาพจำลองมิใช่การนำระบบมาใช้อย่างแท้จริง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

² เรื่องเดียวกัน.

* 28

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีเหตุการณ์ที่สำคัญที่มีผลกระทบอย่างสูงต่อการเมืองการปกครองของไทยนั่นก็คือ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้มีคณะบุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งคณะราษฎรได้เข้าทำการยึดอำนาจการปกครอง และสถาปนากการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย ซึ่งมีผลทำให้การเมืองการปกครองแบบเดิมที่ใช้เป็นเวลานานคือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นอันสิ้นสุดลง

พรรคการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในช่วงระยะเวลา
ระหว่าง พ.ศ.2475-2489

ภายหลังที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 การพัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทยในระบอบประชาธิปไตยก็เริ่มมีความจริงจังมากยิ่งขึ้น พรรคการเมืองซึ่งเป็นสถาบันควบคู่กับประชาธิปไตยก็ได้กำเนิดขึ้นในรูปของสมาคม กล่าวคือเมื่อคณะราษฎรทำการปฏิวัติ เป็นผลสำเร็จ ไม่นานก็ได้มีการจัดตั้ง "สมาคมคณะราษฎร" ขึ้น สมาคมนี้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย แต่การดำเนินงานของสมาคมมีลักษณะ เหมือนกับพรรคการเมืองทุกประการ¹ ดังนั้นจึงพออนุมูล เรียกสมาคมคณะราษฎรว่า เป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของประเทศไทย ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย² สมาคมนี้มี พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้า เปิดรับสมาชิกทั่วราชอาณาจักร คณะกรรมการของสมาคมส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ทั้งสิ้น

อนึ่งการที่สมาคมคณะราษฎร ดำเนินงานแบบพรรคการเมืองแต่ไม่เรียกตนเองว่า พรรคการเมือง กลับเลี่ยงไปใช้ชื่อว่า สมาคมนั้น เพราะคำว่าพรรคการเมืองยังเป็นคำใหม่เกินไปสำหรับประเทศไทย และคณะราษฎรยังไม่ประสงค์ที่จะให้บุคคลอื่น ๆ ก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมา ดังนั้นถ้าตั้งเป็นพรรคการเมืองอาจมีบุคคลบางคนตั้งพรรคขึ้นมาแข่งขันได้ ซึ่งคณะราษฎรเห็นว่าไม่สมควรที่จะให้มี . เนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อคณะราษฎรจึงเป็นสมาคมเดียวที่ผูกขาดการปกครองประเทศในสมัยนั้น

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

ในขณะที่คณะราษฎรทำการบริหารประเทศอยู่นั้นก็ได้มีกลุ่มคนที่ต่อต้านและตั้งกลุ่มทางการเมืองชื่อ "คณะชาติ" โดยมีเป้าหมายเพื่อคอยสกัดค่านอำนาจของคณะราษฎร และมีการมริฐิ : จะดำเนินการแบบเดียวกับสมาคมคณะราษฎร¹ ได้ยื่นคำขอจดทะเบียนตั้งสมาคมคณะชาติต่อรัฐบาลของพระยามโนปกรณ โนติธาดา แต่ก็ถูกท่างรัฐประธิเสธโดยอ้างว่าบ้านเมืองยังอยู่ในสภาวะไม่สงบ เรียบร้อย บุคคลสำคัญในกลุ่มของคณะชาตินี้ ได้แก่ พระยาไพฑูวงนิพนคชิ นาวาเอก พระยาศรารักยพิพัฒน์ นายหลย ศิริวิดิ หลวงวิจิตรวาทการ และคนอื่น ๆ

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา คณะราษฎรเองก็ได้เกิดแตกแยกกันขึ้น² สาเหตุอันเนื่องมาจากการเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ มบุญธรรม ความแตกแยกนี้ได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น จนกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองในกาลต่อมา การแตกแยกครั้งนี้คณะราษฎรได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ³

1. กลุ่มพระยามโนปกรณ โนติธาดา ซึ่งมี พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ผู้นำฝ่ายทหารสนับสนุนฝ่ายหนึ่ง
2. กลุ่มหลวงประดิษฐ มบุญธรรม (นายปรีดิ พนมยงค์) อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมี พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้นำฝ่ายทหารคนสำคัญอีกคนหนึ่งเป็นผู้สนับสนุน ในที่สุดความแตกแยกได้รุนแรงจนกระทั่งมีการยุบสภา ยุบคณะรัฐมนตรี และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา⁴

ภายหลังต่อมาเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2476 ได้เกิดรัฐประหารขึ้นในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง โดยมี พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม และ น.ท.หลวงสุภชลาศัย เป็นหัวหน้า ผลดีคือพระยามโนปกรณโนติธาดา ยอมลาออกจากตำแหน่งประธานคณะกรรมการราษฎร พระยาพหลพลพยุหเสนา เข้ารับหน้าที่จัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศในเวลาต่อมา ต่อมาภายหลังจากที่พระยาพหลฯ วางมือจากการเมือง กลุ่มผู้สนับสนุนพระยาพหลฯ ก็เกิดการแตกแยกกันเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้สนับสนุน พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม, ฝ่ายหลวงประดิษฐ มบุญธรรม และฝ่ายนายควง อภัยวงค์ ดังนั้นการเมืองของไทยในช่วงนี้จึงกลายมาเป็นการช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้นำคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ดังกล่าว⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵ เรื่องเดียวกัน.

พรรคการเมืองในช่วงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2489-2498

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) การช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้นำไทยก็ดำเนินไปไม่หยุดยั้งจนกระทั่งสิ้นสงคราม นายควง อภัยวงศ์ ได้รับมอบให้จัดตั้งรัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ ได้พิจารณาเห็นว่าในระหว่างที่เสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ ได้มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายอย่าง หากไม่มีการปรับปรุงกลไกทางการเมืองแล้วประเทศไทย ก็ไปไม่รอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องปรับปรุงระบบการปกครองของประเทศ ให้เป็นประชาธิปไตย ยิ่งขึ้น และในกรณีนี้เองก็ได้มีแนวความคิดเกี่ยวกับการมีพรรคการเมืองโดยมองว่า หากประเทศไทย จะมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวนั้น ไม่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย จึงได้ส่งให้คุณคณะราษฎรเสีย

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2489 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 3 จึงก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในการจัดตั้งพรรคการเมือง ทั้งนี้เพราะ ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้ให้เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมืองนั้นได้กล่าวคือ ในมาตรา 14 ได้บัญญัติไว้ว่า¹

“บุคคลย่อมมีสิทธิ เสรีภาพวิบุรณในร่างกาย ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งคณะพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย”

นักการเมืองจึงได้รวบรวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาหลายพรรค อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ก็ยังคงไม่เป็นพรรคการเมืองที่ถูกต้อง และได้รับการรับรองจากกฎหมาย ทั้งนี้เพราะยังไม่มีมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ พรรคการเมืองใด ๆ

พรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น มีอยู่ 11 พรรค² ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนตัวบุคคลในคณะราษฎรมีบางพรรคที่ตั้งขึ้นมาเพื่อคัดค้าน คณะราษฎร และมีบางพรรคที่ตั้งขึ้นมาเพื่อสมัครรับเลือกตั้งโดยตรง แต่ก็นับว่ามีจำนวนน้อย

¹ มาตรา 14.

² ชรรค์ มุนปาน, (บรรณาธิการ) ประชาธิปไตยเลือกตั้ง 18 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เทศ, 2518), หน้า 182-259.

พรรคที่ดั่งขึ้นเพื่อสนับสนุนตัวบุคคล มีดังนี้¹

1. พรรคสหชีพ มีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นหัวหน้าพรรค นโยบายเน้นหนักด้านสังคมนิยม ดั่งขึ้นมาเพื่อสนับสนุน หลวงประดิษฐ์ มนุธรรม
2. พรรคแนวร่วมรัฐธรรมนูญ มีหลวงดำรง นาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าพรรค ดั่งขึ้นมาเพื่อสนับสนุน หลวงประดิษฐ์ มนุธรรม แต่ไม่นิยมนโยบายสังคมนิยมแบบแข็งกร้าวของพรรคสหชีพ
3. พรรคธรรมาธิปไตย มีหลวงวิจิตรวาทการ เป็นหัวหน้าพรรค เน้นหลักชาตินิยม ดั่งขึ้นมาเพื่อนสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม
4. พรรคชาติสังคมประชาธิปไตย มีพลโทบัญญัติ เทพหัสดินทร์ เป็นหัวหน้าพรรค ดั่งขึ้นมาเพื่อสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม
5. พรรคกสิกรรมกร มีนายวรการ บัญชา เป็นหัวหน้า ดั่งขึ้นมาเพื่อสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม
6. กลุ่มอิสระ กลุ่มนี้มีสมาชิก ไม่กี่คน มีนโยบายไม่สีกฝักฝ่ายใด แต่แท้จริงดำเนินการสนับสนุนหลวงประดิษฐ์ มนุธรรม

ส่วนพรรคที่ดั่งขึ้นเพื่อคัดค้านคณะราษฎร และ/หรือ ตัวบุคคล มีดังนี้

1. พรรคก้าวหน้า มี มรว.ศักฤทธิ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายเสรีนิยมดั่งขึ้นเพื่อคัดค้าน คัดค้าน คณะราษฎร ค่อมายูบตัวไปพร้อมกับพรรคประชาธิปไตย
2. พรรคประชาธิปไตย มีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายเสรีนิยมดั่งขึ้นมาเพื่อคัดค้านหลวงประดิษฐ์ มนุธรรม นอกจากนั้นก็ยังมีพรรคการเมืองที่ดั่งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ ได้แก่
 1. สหพรรค ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าพรรค นโยบายเน้นหนักชาตินิยม ดั่งขึ้นเพื่อหาเสียงสนับสนุนในสภาสมัยถัดไป เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกและถ่วงตุลย์พรรคประชาธิปไตย ซึ่งเป็นฝ่ายค้านที่เข้มแข็งในสภานั้น
 2. พรรคกสิกร มีพระยาสรยุทธเสณีย์ เป็นหัวหน้าพรรค ดั่งขึ้นมาเพื่อเข้าสมัครรับเลือกตั้ง มีนโยบายส่งเสริมอาชีพกสิกรทั่วไป

¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, ระบบพรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย, หน้า 61.

๓. พรรคประชาชน มินายเสียง ไชยกาล เป็นหัวหน้าพรรค พรรคนี้ตั้งขึ้นมาภายหลังที่เกิดแตกแยกในพรรคประชาธิปไตยและรวบรวมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แตกแยกออกมาจากพรรคอื่น ๆ มีนโยบายเสรีนิยม

ต่อมาในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 ได้เกิดรัฐประหารเงิยบขึ้น คณะรัฐประหารได้เลิกใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2492 และนำเอารัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 มาใช้แทน นอกจากนี้ยังได้ห้ามชุมนุมทางการเมืองอีกด้วย อันเป็นผลให้ระบบพรรคการเมืองต้องยุติลง

กล่าวโดยสรุป ในช่วงปี 2489 จนถึงก่อนประกาศใช้พระราชบัญญัติ พรรคการเมือง พ.ศ.2498 มีพรรคการเมืองเกิดขึ้น 10 พรรค ซึ่งส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์สนับสนุนนักการเมืองชั้นนำ 3 คน ในระยะนั้น คือ นายปรีดี พนมยงค์ นายควง อภัยวงศ์ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตลอดระยะเวลาปี (พ.ศ.2489-2498) มีการเลือกตั้ง 3 ครั้ง แต่เปลี่ยนแปลงรัฐบาลถึง 10 ชุด¹ มีการยึดอำนาจและกบฏรวม 7 ครั้ง² การเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองเป็นไปโดยใช้กำลังมากกว่าจะดำเนินไปอย่างสงบตามกฎเกณฑ์

พรรคการเมืองภายใต้ พระราชบัญญัติ พรรคการเมือง พ.ศ.2498 (พระราชบัญญัติพรรคการเมือง ฉบับแรก) ระหว่าง พ.ศ.2498-2501³

จาก พ.ศ.2494 ถึง พ.ศ.2498 ประเทศไทยมีระบบการปกครองโดยปราศจากพรรคการเมือง จนถึงปี พ.ศ.2496 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปทัศนศึกษาทั่วโลก ได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของการมีพรรคการเมืองในไทยเหมือนต่างประเทศ จึงได้มีการเสนอร่างกฎหมายพรรคการเมืองเข้าสภา ซึ่งต่อมาได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ พรรคการเมืองของไทย เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2498 ทำให้บรรยากาศทางการเมืองของไทยมีพรรคการเมืองแพร่หลายขึ้นมาอีกครั้ง ปรากฏว่ามีผู้จดทะเบียนเป็นพรรคการเมืองอย่างมากมายถึง 23 พรรค ดังนี้

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

³ ชรงค์ชัย มุนปาน, ประชาธิปไตยเลือกตั้ง 18, หน้า 186-192.

1. พรรค เสริมมั่นคงคิดา จัดเป็นพรรคการเมืองที่ใหญ่และมีอิทธิพลที่สุด เพราะจัดตั้งโดยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมี จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นหัวหน้าพรรค พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เป็นเลขาธิการ นโยบายของพรรคก็เช่นเดียวกับที่รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ใช้บริหารประเทศในขณะนั้นเอง คือ นโยบายเศรษฐกิจ แบบเสรีนิยมและนโยบายทางการเมืองแบบประชาธิปไตย
2. พรรคประชาธิปไตย พรรคที่เคยตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุน นายควง อภัยวงศ์ ได้กลับเข้ามามีบทบาทอีกครั้งหนึ่งโดยมี นายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค เช่นเดิม ส่วนเลขาธิการพรรคได้แก่ นายใหญ่ ศรีชาติ มีนโยบายทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม โดยส่งเสริมเสรีภาพส่วนบุคคล
3. พรรคเสรีประชาธิปไตย พรรคนี้ก่อตั้งขึ้นโดย นายเมธ รัตนประสิทธิ์ เป็นหัวหน้าพรรค และนายบุญคุ้ม จันทร์ศรีสุริยวงศ์ เป็นเลขาธิการพรรค พรรคนี้เป็นพรรคที่มีสมาชิกได้รับเลือกเข้าไปในสภาเป็นทีสามในการเลือกตั้งต่อมา มีนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม
4. พรรคกรรมกร พรรคนี้มี นายประกอม โดลักษณะฉำ เป็นหัวหน้าพรรค และนายโคล สุขจันทร์ เป็นเลขาธิการ นโยบายส่วนใหญ่มุ่งจะส่งเสริมฐานะกรรมกรและผู้ใช้แรงงาน
5. พรรคเศรษฐกิจ นายเทพ โชติบุญชิต เป็นหัวหน้าพรรค นายทิม ภูริพัฒน์ เป็นรองหัวหน้าพรรค นายแคล้ว นรปติ เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายของพรรคนี้ยึดถือเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม โดยเน้นเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่สำคัญ ที่จะต้องส่งเสริมเป็นการด่วน
6. พรรคชาวนา หัวหน้าพรรค ได้แก่ นายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา และมี นายกำจัด อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นเลขาธิการพรรค นโยบายเน้นหนักไปในที่ ช่วยเหลือชาวนาชาวนไร่ ให้ประกอบอาชีพให้สะดวกสบายขึ้น
7. พรรคสังคมประชาธิปไตย พรรคนี้มี นายสุเทพ สัจจกุล เป็นหัวหน้าพรรค และ นายประคอง มินประพาฬ เป็นเลขาธิการพรรค เน้นหนักนโยบายไปในทางส่งเสริมสวัสดิการสังคมสงเคราะห์ที่เป็นสำคัญ
8. พรรคสงเคราะห์อาชีพและการกุศล หัวหน้าพรรค ได้แก่ มรว. อภินพ นวรัตน์ และเลขาธิการพรรค ได้แก่ นางสาววัฒนา สีเงิน พรรคนี้มีนโยบายยึดหลักคุณธรรม ทางศาสนา และการสังคมสงเคราะห์คนยากจนและคนไม่มีงานทำ

๑. พรรคธรรมมาธิปไตย เป็นพรรคที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมี ร.ต.อ. เปี่ยม บุญชูชาติ เป็นหัวหน้าพรรค และนายล้วน เวชชาลีกันนท์ เป็นเลขาธิการ มีนโยบายคล้ายคลึงกับนโยบายของพรรค เสริมฝั่งคสิลา โดยมีนโยบายกลาง ๆ และกำหนดไว้กว้าง ๆ

10. พรรคชาตินิยม หัวหน้าพรรค ได้แก่ นายเนตร ชุนวิวัฒน์ เลขาธิการพรรค คือ นายไพศาล ชาติบุตร นโยบายมุ่งหนักไปทางส่งเสริม การทหารมากกว่าอย่างอื่น โดยถือบุคคลอื่นเป็นส่วนประกอบของชนชาติ เป็นเรื่องสำคัญ โดยมุ่งจะกำจัดอิทธิพลของต่างชาติให้หมดไปจากประเทศไทย เพราะถือว่าการมีอิทธิพลต่างชาติอยู่เป็นการทำให้สูญเสียเอกราชของชาติไป

11. พรรคสหภราดร นายกุ่ม ๗ นครพนม เป็นหัวหน้าพรรค และนายสุวิชัย กองทรัพย์ เป็นเลขาธิการพรรค พรรคนี้ตั้งสำนักงานใหญ่อยู่ที่นครพนม พรรคนี้มีแนวนโยบายกลาง ๆ และกว้าง ๆ โดยไม่เน้นหนักด้านใดโดยเฉพาะ

12. พรรคสังคมนิยม หัวหน้าพรรคคือ นายวิศิษฐ์ ศรีภัทรา และนายสุพจน์ โออ่อนศรี เป็นเลขาธิการพรรค พรรคนี้ถือนโยบายเกษตร อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม เป็นสิ่งสำคัญ ที่รัฐจะต้องเร่งรัดพัฒนา และเน้นนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม

13. พรรคขบวนการไอปาร์ค นายทวีศักดิ์ ศรีพลี เป็นหัวหน้าพรรค และนายชวน รัตนวราหะ เป็นเลขาธิการ

14. พรรคชาติประชาธิปไตย มี พ.ท. บรว. น้ำเพชร เกษมสันต์ เป็นหัวหน้าพรรค นายอรุณ นฤเทศ เป็นเลขาธิการ

15. พรรคหนุ่มไทย มีนายไชยวุฒิ อัครถาวร เป็นหัวหน้าพรรค นายเกษม แก้วปลั่ง เป็นเลขาธิการ

16. พรรคสหพันธ์เกษตรกร มีพระยาราชอัคนี เป็นหัวหน้าพรรค และนายจำลอง ชิวทอง เป็นเลขาธิการ

17. พรรคราษฎร มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ขอนแก่น มีนายชวลิต รุจิตร เป็นหัวหน้าพรรค และนายประมวล จันทร์พิมพ์ เป็นเลขาธิการ

18. พรรคนิติ สำนักงานใหญ่อยู่ที่หนองคาย นายใหญ่ ลิ้มสงห์ เป็นเลขาธิการ

19. พรรคอิสระ สำนักงานใหญ่อยู่ที่มหาสารคาม มีนายเกด วงกาไสย เป็นหัวหน้าพรรค และนายเรืองยศ ทองโรจน์ เป็นเลขาธิการ

20. พรรคประชาชน เป็นพรรคเก่าแก่อีกพรรคหนึ่งที่ได้เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุน นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรค คือ นายสมหมาย จุฑาภากร มี นายยัง คงสมจิตร เป็นเลขาธิการ
21. พรรคเสรีอารีย์เมกโดย มี นายเยื่อน อัมพูนันท์ เป็นหัวหน้าพรรค และนายโกวิท พันธโกศล เป็นเลขาธิการ
22. พรรคไทยมุสลิม หรือพรรคไทยอิสลาม มีฮัจยี ประโยชน์ คำสุวรรณ เป็นหัวหน้าพรรค นายวัชรินทร์ ธนะโชติ เป็นเลขาธิการ
23. พรรคสยามประเทศ มีนายอัมพร อ่ำพันธ์พงศ์ เป็นหัวหน้าพรรค นางสุรีย์พร อันพันธพงศ์ เป็นเลขาธิการ
- จากผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองที่มีจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมาก ได้แก่ พรรคเสรีนิยม พรรคประชาธิปัตย์ พรรคเสรีประชาธิปไตย พรรคชาตินิยม เป็นต้น นอกนั้นได้รับที่นั่งน้อยมาก ต่อมาผู้มีมาจดทะเบียนเพิ่มขึ้นอีก โดยกลุ่มผู้สนับสนุน จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ คือ
24. พรรคสหภูมิ มีนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ เป็นหัวหน้าพรรค และ นายสงวน จันทรสาขา (น้องชายของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์) เป็นเลขาธิการ
25. พรรคขบวนการสหพันธ์รัฐสภาคนนิยม นายจากรุศร์ เรืองสุวรรณ เป็นหัวหน้าพรรค นายบุญ ศรียาวภัย เป็นเลขาธิการ
26. พรรคอีสาน หัวหน้าพรรค คือ นายสุวรรณ คุณพงษ์ และเลขาธิการพรรค คือ นายวิเชียร ไคตะกลิน
27. พรรคชาติสังคม เป็นพรรคสนับสนุน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยตรง โดยหัวหน้าพรรคได้แก่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เลขาธิการพรรคคือ พลโทประภาส จารุเสถียร รองหัวหน้าพรรค คือ นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์
28. พรรคปิตุภูมิ นายยงโชติ จึงแยมกลิน เป็นหัวหน้าพรรค นายเฉลิม ดุงคะมณี เป็นเลขาธิการพรรค
29. พรรคประชาราชกรูร์ มี พลตรีเฉลิม พงษ์สวัสดิ เป็นหัวหน้าพรรค และนายจรูส กมลเพชร เป็นเลขาธิการ
30. พรรคสหพันธ์ประชาธิปไตย ดร.โชติ คุ่มพันธ์ อดีต ส.ส.พระนคร เป็นหัวหน้าพรรค และนายโอภาส สาครวาที เป็นเลขาธิการพรรค

พรรคการเมืองเหล่านี้ได้ถูกยกเลิกไปตามคำสั่งของคณะปฏิวัติ หลังจาก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 และประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2475 แก้ไขเพิ่มเติม 2495 จอมพลสฤษดิ์ สั่งห้ามการชุมนุมทางการเมืองโดยเด็ดขาด จึงเป็นอันว่า ประชาธิปไตยของไทยยุคการเมืองเฟื่องฟูต้องสิ้นสุดลงอีกวาระหนึ่ง

พรรคการเมืองภายใต้ พระราชบัญญัติ พรรคการเมือง พ.ศ.2511 (2511-2514)

การยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้ประเทศไทยปราศจากพรรคการเมืองมาเป็นเวลากว่า 10 ปี¹ ในช่วงระยะเวลา ระหว่าง 20 ตุลาคม 2501-20 มิถุนายน 2511 คณะปฏิวัติ ปกครองประเทศโดยอาศัยอำนาจ / คณะปฏิวัติ และจัดร่างรัฐธรรมนูญปกครองราชอาณาจักร พ.ศ.2502 ขึ้นใช้ไปจนกว่าการร่าง รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2511 จะเสร็จสิ้น ซึ่งเมื่อประเทศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2511 และประกาศใช้พระราชบัญญัติ พรรคการเมืองแล้ว จึงได้มีการก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาอีก ยุคหนึ่งในช่วงนี้มีพรรคการเมือง 17 พรรค คือ²

1. พรรคสหประชาไทย ตั้งโดยหัวหน้าคณะรัฐบาลในขณะนั้น คือ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้าพรรค โดยมี พลเอกประภาส จารุเสถียร เป็นรองหัวหน้าพรรค ร่วมกับ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ มี พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ เป็นเลขาธิการ

2. พรรคประชาธิปไตย เป็นพรรคเก่าแก่มากรวมพรรคหนึ่ง มี มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรค ซึ่งได้รับตำแหน่งสืบทอด นายควง อภัยวงศ์ ที่คุณหญิง เลขา อภัยวงศ์ และ บุญเท่ง ทองสวัสดิ์ เป็นรองหัวหน้าพรรค นายใหญ่ ศรีชาติ เป็นเลขาธิการพรรค

3. พรรคแนวประชาธิปไตย หัวหน้าพรรคคือ ดร.ไพฑูริย์ เครือแก้ว นายบุญเย็น วอทอง, พ.ต.สนาม ทองอร่าม เป็นรองหัวหน้าพรรค ดร.ไพฑูริย์ เครือแก้ว เป็นเลขาธิการ พรรคอีกตำแหน่งหนึ่ง

4. พรรคประชาชน นายเตียง ไซยกาล เป็นหัวหน้าพรรค นายเขมชาติ บุญรัตนพันธ์ เป็นเลขาธิการพรรค

5. พรรคเสรีประชาธิปไตย มีนายจารุบุตร เรืองสุวรรณ เป็นหัวหน้าพรรค พ.อ.สมคิด ศรีสังคม เป็นเลขาธิการพรรค

6. พรรคแนวร่วมเศรษฐกิจ นายเทพ ไชตินุชิต เป็นหัวหน้าพรรค และนายพรชัย แสงซัจจ์ เป็นเลขาธิการ

7. พรรคสัมมนาชีพช่วยชาวนา มีหัวหน้าพรรค ชื่อ พระช่วง เกษตรศิลปการ เป็นหัวหน้าพรรค และนายล้วน เวกชาติกานนท์ เป็นเลขาธิการ

8. พรรคแรงงาน หัวหน้าพรรค ได้แก่ นายเชื้อ การพิแก้ว เลขาธิการพรรค คือ นายวีระ ถนอมเลี้ยง

9. พรรคประชาพัฒนา รอ.มรว.วีระพงษ์ ทองแถม เป็นหัวหน้าพรรค นายสำราญ จุลเชาว์ เป็นเลขาธิการ

10. พรรคชาวนาชาวลำไ้ นายไพบุลย์ อารีชน เป็นหัวหน้าพรรค มีนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม

11. พรรคอิสระธรรม หัวหน้าพรรค คือ หลวงชัยสุภา และนายทองดี อิศราชีวิน เป็นเลขาธิการพรรค

12. พรรคสยามใหม่ พลตรี กระแส เสนาพลสิทธิ์ เป็นหัวหน้าพรรค และนายวิชัย ไลจายะ เป็นเลขาธิการ

13. พรรคชาติประชาธิปไตย มรว.น้ำเพชร เกษมสันต์ เป็นหัวหน้าพรรค พล.ชลอ มีชูอรอด เป็นเลขาธิการ

ต่อมาภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ก็ได้มีพรรคการเมืองใหม่เกิดขึ้นอีก

14. พรรคอิสระ เกิดจากการรวมตัวกันของ ส.ส.ที่ไม่สังกัดพรรคใด เพื่อหาพลังในสภา มี นายโกศล ไกรฤกษ์ เป็นหัวหน้าพรรค นายสมพงษ์ อยู่หุ่น เป็นรองหัวหน้าพรรค และ นายบุญธรรมชุมดวง เป็นเลขาธิการ

15. พรรคชาตินิยม นายวิมพ์ วิมลมาลย์ เป็นหัวหน้าพรรค นายเกื้อ กลุ่มสูงเนิน และนายเจดีย์ว ศิณีจไชย เป็นรองหัวหน้าพรรค นายวิมพ์ วิมลมาลย์ รับผิดชอบตำแหน่งเลขาธิการพรรค อีกตำแหน่งหนึ่ง

16. พรรคท้องถิ่นก้าวหน้า นายชำนาญ ยุวบูรณ์ เป็นหัวหน้า นางแรม พรหมโมบล บุญประสพ เป็นเลขาธิการ

17. พรรคสังคมประชาธิปไตย พอ.สมคิด ศรีสังคม เป็นหัวหน้าพรรค และนายบุญเย็น วอทอง เป็นเลขาธิการพรรค

จากผลของการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 ปรากฏว่า พรรคสหประชาไทย ได้รับเลือกเข้าไปมากที่สุด คือ 76 ที่นั่งเป็นผลให้ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้รับเลือกเป็น นายกรัฐมนตรี รัฐบาล จอมพลถนอมบริหารประเทศอยู่ได้ไม่นาน ก็อ้างความยุ่งเหยิงในสภา และสถานการณ์ภายนอกแล้วทำการรัฐประหารตัวเอง เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 และจัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาใหม่ แต่ก็ยังไม่ทันใจของนิสิต นักศึกษา และประชาชน จำนวนหนึ่งซึ่งเรียกร้องให้มีรัฐธรรมนูญโดยเร็ว และจัดให้มีการเลือกตั้งให้เร็วที่สุด รัฐบาล ใช้วิธีการปราบปรามผู้เรียกร้องด้วยการจับกุม ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งจนเกิดเหตุการณ์ นองเลือด 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จนกระทั่ง จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี และ จอมพลประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรี ต้องลาออกจากตำแหน่งและออกนอกประเทศไป

พรรคการเมืองภายใต้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 (พ.ศ. 2517-2519)

หลังจากรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ถูกโค่นเมื่อกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้ง รัฐบาลรักษาการขึ้น ต่อมารัฐบาลชุดนี้ได้จัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้น และประกาศใช้ เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2517 โดยที่ช่วงก่อนหน้านั้น รัฐบาล นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ยังคงเอา รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2515 ที่รัฐบาลปฏิบัติของ จอมพลถนอม ที่ร่างขึ้นใช้ ไปหลางก่อน

ต่อมาในวันที่ 17 ตุลาคม 2517 ก็ได้มี พระราชบัญญัติพรรคการเมืองประกาศใช้และ หลังจากนั้นก็มีผู้ไปยื่นของจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองที่กระทรวงมหาดไทยมากมาย ซึ่งมีพรรคการเมืองที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายทั้งสิ้น 43 พรรค¹ เช่น พรรคกิจสังคม ชาติไทย ประชาธิปไตย ธรรมสังคม เป็นต้น แต่ระบบพรรคการเมืองดังกล่าวอยู่ได้ไม่ถึง 3 ปี ก็มีการ รัฐประหารโดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งมีผลทำให้ระบบ พรรคการเมืองต้องสิ้นสุดไปอีกระหนาบ แม้ว่าจะได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและจัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2522 แต่การเลือกตั้งในครั้งนั้นก็ได้อนุญาตให้มีการเลือกตั้งตามแบบ ที่มีพรรคการเมืองเข้าแข่งขัน²

¹ กนก วงษ์ตระหง่าน, คู่มือการเมืองไทย 2475-2525 ขัณฑ์พื้นฐานทางการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : ไบปรากฎสำนักพิมพ์, 2526), หน้า 134.

² เรื่องเดียวกัน.

เมื่อรัฐสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ปี พ.ศ. 2522 ทบวาระลงในปี 2526 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2526 ขึ้นในการเลือกตั้งครั้งนี้ บทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองจึงได้กลับคืนมาขึ้นอีก

สภาพปัญหาของพรรคการเมืองไทย

ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านที่พยายามทำการศึกษาวិเคราะห์ การเมืองและพรรคการเมืองของไทยได้สรุปปัญหาของพรรคการเมืองไทยโดยพิจารณาจากด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

โจเซฟ ลาพาลอมบารา (Joseph Lapalombala) และ มารอน ไวเนอร์ (Myron Weiner) ได้วางหลักเกณฑ์ของพรรคการเมืองไว้ 4 ประการ คือ

1. พรรคการเมืองจะต้องมีความยั่งยืน โดยความยั่งยืนของพรรคการเมืองจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับชีวิตหรืออำนาจของพรรคการเมือง
2. พรรคการเมืองจะต้องกระจายสาขาของพรรคไปสู่ชนบท โดยมีขอบข่ายการติดต่อระหว่างสำนักงานใหญ่และสาขาพรรคการเมือง
3. บรรดากลุ่มผู้นำในพรรคการเมืองมีความตั้งใจอย่างแท้จริงที่จะรวมอำนาจในการตัดสินใจนโยบายต่าง ๆ มาให้พรรคการเมืองของคนคนเดียว หรือมีละนั้นก็เข้าร่วมกับพรรคการเมืองอื่นไป เพียงแต่จะใช้อิทธิพล เข้าแทรกแซงนโยบายเท่านั้น
4. พรรคการเมืองต้องพยายามหาคะแนนนิยม เมื่อมีการเลือกตั้งและหาความสนับสนุนจากประชาชนทั่วไป ในเมื่อไม่มีการเลือกตั้ง

เมื่อมาพิจารณาถึงความ เป็นไป ในพรรคการเมืองของไทยนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมา ระบบพรรคการเมืองของไทยเรา ยังมีได้พัฒนาให้เป็นสถาบันทางการเมืองอย่างเข้มแข็งในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แม้ว่าโครงสร้างหรือองค์ประกอบต่าง ๆ จะมีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยโดยก็ตาม เช่น การมีรัฐธรรมนูญ เป็นต้น แต่การเป็นประชาธิปไตยมิได้อยู่ที่การมีรัฐธรรมนูญในรูปแบบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่อยู่ที่ความสำนึกความเข้าใจ คำนึงถึง สิทธิคนคิด และวิธีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย

จากอดีตได้สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของพรรคการเมืองไทย กล่าวคือประชาชนยังมีความรู้สึกนึกคิดผูกพันฝังแน่นอยู่กับประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตย ผลจากการเลือกตั้งที่ผ่านมาในอดีตสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมที่ยึดมั่นอยู่กับตัวบุคคล พรรคการเมือง

ถือว่าเป็นกลไกที่สำคัญ ซึ่งในระบบประชาธิปไตย กลับไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ซึ่งจะเห็นได้จากการเลือกทุกครั้ง มักจะมีผู้สมัครอิสระได้รับเลือกเข้าไปมากเป็นพิเศษ เพื่อหวังที่จะเข้าไปต่อรองผลประโยชน์ทางการเมือง เช่น ตำแหน่งในคณะรัฐบาล เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ข้อยกพร่องส่วนหนึ่งที่เป็นปัญหาของพรรคการเมืองไทย ก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลให้การพัฒนาทางการเมืองของพรรคการเมือง เพื่อให้เป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญในระบบประชาธิปไตย โดยมีลักษณะพิเศษที่ยังไม่เข้าหลักเกณฑ์ของพรรคการเมืองทั่วไปมากนัก กล่าวคือ

1. พรรคการเมืองไทย มิได้เกิดจากการพัฒนาความรู้สำนึกในหน้าที่พลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชน แต่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคล เพียงไม่กี่คนแล้วชักชวนให้ประชาชนคัดสนใจ โดยแท้จริงแล้วกลุ่มผู้นำทางการเมืองเพียงไม่กี่คนเท่านั้น ที่เป็นผู้มีอำนาจแต่ฝ่ายเดียว
 2. พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ยังขาดอุดมการณ์ มีทิศทาง ในการดำเนินงานยังไม่ชัดเจน หอวางพรรคตั้งขึ้นมาเพื่อแสวงโชค หรือเพื่อชื่อเสียงส่วนบุคคลดังจะเห็นได้ว่าพรรคการเมืองไทยมักจะแสดงบทบาททางการเมือง ก็เฉพาะในฤดูกาลหาเสียงเลือกตั้งเท่านั้น เมื่อหมดฤดูกาลเลือกตั้งก็จะไม่มีบทบาทอะไร
 3. พรรคการเมืองไทยเป็นจำนวนมากที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสนับสนุนบุคคลที่เป็นผู้นำ (charismatic leader) หรือเจ้านายของคน จะเห็นได้ว่าพรรคการเมืองในอดีตของไทย จะสลายตัวไปพร้อมกับการที่ผู้นำหมดอำนาจวาสนา หรือเสียชีวิตไป
 4. พรรคการเมืองไทย มิได้วิวัฒนาการจากกลุ่มผลประโยชน์เหมือนกับพรรคการเมืองในอาระยะประเทศ เช่น อังกฤษ หรือ สหรัฐอเมริกา จึงทำให้ขาดฐานสนับสนุนที่เข้มแข็งและสลายตัวได้ง่าย
 5. พรรคการเมืองไทยยังมีระเบียบวินัยที่หย่อนยาน ซึ่งอาจเป็นผลเนื่องมาจากนักการเมืองเองขาดอุดมการณ์จึงปรากฏว่ามีการโยกย้ายพรรคอยู่เฟื่อง ๆ จนทำให้พรรคต้องจืดจางลง แทนที่จะจืดจางเหมือนในต่างประเทศ
- ลักษณะของพรรคการเมืองดังได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่แทบจะไม่มีส่วนร่วมในทางการเมืองเลย เมื่อเป็นเช่นนี้โอกาสที่พรรคการเมืองจะตั้งอยู่ได้จึงน้อยมาก เพราะไม่มีฐานจากประชาชนรองรับหรือสนับสนุนปัญหาของพรรคการเมืองไทยนี้ ได้มีผู้ทำการศึกษารวบรวมไว้มากพอสมควรเมื่อพิจารณาแล้วสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านการจัดองค์กรของพรรค การจัดองค์กรของพรรคการเมืองไทยมิได้กระจายไปสู่ส่วนท้องถิ่น การกำเนิดพรรคการเมืองอยู่บนพื้นฐานที่อ่อนแอ และมีพื้นฐานมาจากเบื้องบน คือ เกิดจากการวิเศษของบุคคลผู้มีอำนาจเพียงกลุ่มเดียว

2. ปัญหาด้านการขาดสาขาพรรค เป็นปัญหาที่สำคัญมากอีกปัญหาหนึ่ง เพราะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนพรรคการเมืองไทยขาดสาขาพรรคที่กระจายกันไปทั่วประเทศและสามารถช่วยพรรคการเมืองทำหน้าที่ต่าง ๆ ของตน ทำให้การดำเนินงานต่าง ๆ กระทำอยู่ในขอบเขตจำกัด เฉพาะศูนย์กลางพรรค ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น และมักจะทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งเฉพาะก่อนการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งเท่านั้น

3. ปัญหาด้านวินัยของพรรค วินัยของพรรคการเมืองไทยไม่เข้มแข็ง ไม่สร้างมาตรการในกัก รงโทษสมาชิกของพรรคที่ทำความีผิด นักการเมืองไทยส่วนมาก เล่นการเมืองอย่างไม่มีกติกา ไม่มีวินัย และไม่มีควมรับผิดชอบร่วมกัน

4. พรรคการเมืองไทยยังมีกำเนิดบนรากฐานที่อ่อนแอ ไม่ได้เกิดจากความต้องการของกลุ่มชน หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เข้ามารวมกันเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน หรือต้องการให้วัตถุประสงค์ของตน หรือกลุ่มคนบรรลุผลดังที่ปรารถนา

5. เกี่ยวกับนโยบายของพรรค นโยบายของพรรคการเมืองไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะผลประโยชน์ของหัวหน้าพรรคหรือบุคคลสำคัญภายในพรรค

6. ปัญหาการจัดองค์กรของพรรคอีกประการหนึ่งคือ ไม่เป็นการจัดการตามแบบการจตุรปกครองการรัฐสภา ซึ่งแบ่งอำนาจเป็นอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ การจัดองค์กรพรรคควรจะมีการแบ่งอำนาจดังกล่าวเพื่อแบ่งกันทำหน้าที่ของตน และเพื่อควบคุมสมาชิกของพรรคให้อยู่ในกรอบวินัยของพรรค และสามารถใช้นโยบายการลงโทษสมาชิกได้ ในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามนโยบายและกฎเกณฑ์ของพรรค และสามารถใช้นโยบายการลงโทษสมาชิกได้ ในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามนโยบายและกฎเกณฑ์ของพรรค

7. พรรคการเมืองไทยส่วนมากยังขาดอุดมการณ์ที่แน่นอน จึงขาดสิ่งที่เป็นตัวร่วมในการดำเนินงาน พรรคการเมืองไทยเป็นพรรคแค่นาม สมาชิกรวมกันโดยอาศัยชื่อของพรรคเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง และผลประโยชน์ส่วนตัวหาได้มีอุดมการณ์ที่แน่นอนไม่ จึงทำให้ขาดความแน่นอนในการคุมเสียง มีการย้ายพรรคกันบ่อย และพรรคก็อาจล้มได้ง่ายถ้าผลประโยชน์ขัดกัน

ผลกระทบที่สำคัญก็คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกพรรคจึงมีน้อยมาก องค์การของพรรคการเมืองจึงอ่อนแอไม่มีความมั่นคง

8. ปัญหาที่พรรคการเมืองไทย ยึดถือตัวบุคคลเป็นหลักการรวมตัวของพรรคการเมืองไทยมักเกิดจากความปรารถนาของผู้นำทางการเมืองแล้วจึงรวบรวมสมัครพรรคพวกเข้ามาจัดตั้งและทานโยบายหรืออุดมการณ์ในภายหลัง พรรคจึงมักยุบไปเมื่อขาดผู้นำ

พื้นฐานทางการเมืองไทยที่ผ่านมาเป็นขาดพลังประชาชนหนุนหลัง พรรคการเมืองไม่มีลักษณะตามกฎหมายที่แท้จริง แต่เป็นพรรคการเมืองตามนามธรรมมากกว่า และจำกัดอยู่ในหมู่สมาชิกที่สนับสนุนหัวหน้าพรรค ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งพรรคเลย พรรคการเมืองจึงมิได้เริ่มจากประชาชนซึ่งเป็นพื้นฐาน ประชาชนจึงไม่อาจรวมกันเป็นประชาคมทางการเมืองหรือรวมกัน
ในลักษณะที่สามารถทำหน้าที่ควบคุมพรรคการเมือง หรือควบคุมสมาชิกพรรคการเมืองให้มีระเบียบวินัยอันดี เพื่อให้พรรคการเมืองเป็นกลไกในการผสมผสานผลประโยชน์ของชาติหรือกลุ่มชน และให้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือในการควบคุม การบริหารงานของรัฐบาลได้

และจากการศึกษาถึงผลกระทบจากสภาพทางการเมืองไทยไม่ว่าจะเป็นวิวัฒนาการ และโครงสร้างทำให้พรรคการเมืองของไทยมีปัญหาดังนี้

1. การที่ระบบรัฐสภาขาดความต่อเนื่อง ทำให้พรรคการเมืองไทย ขาดโอกาสในการปรับปรุงองค์การ และปรับนโยบายให้เข้ากับสภาพการเมือง ขาดโอกาสที่จะทำการเลือกสรรสมาชิกและผู้นำพรรค และขาดโอกาสที่จะทำความเข้าใจกับประชาชนเกี่ยวกับการทำงานและคุณประโยชน์ของการมีระบบประชาธิปไตย

2. การขาดนักการเมืองมืออาชีพที่ทำงานเต็มเวลาเพื่อพรรคการเมือง เพราะนักการเมืองไทย มักมีอาชีพหลักอย่างอื่น และเอาอาชีพนักการเมืองเป็นอาชีพรอง ดังนั้นจึงไม่รู้ลึกว่า เต็มครึ้น หรือต้องต่อสู้กับฝ่ายที่มาทำลายระบบพรรคการเมืองให้แตกหัก

3. มีการยับยั้งหมาของพรรคการเมืองในการแข่งขันทางการเมืองเฉพาะในเรื่องการชิงชัยในการเลือกตั้งเท่านั้น พรรคการเมืองจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มารวมกันเข้า เพื่อสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งคราว

4. พรรคการเมืองสามารถจัดตั้งขึ้นได้ตามความต้องการของผู้แสวงหาอำนาจอย่างไม่ยึดจำกัด จึงมักพบว่า การเลือกตั้งที่ไม่ต่อเนื่อง ทำให้องค์การของพรรคขาดการจัดตั้งที่เข้มแข็ง

5. การขยายสาขาพรรค ในสังคมที่มีลักษณะความสัมพันธ์แบบใยอุปถัมภ์ของไทยนี้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากยิ่ง เพราะระบบในทางการเมืองมิได้อยู่ในรูปของสาขาพรรคแบบองค์กร หากเป็น 'สายใย' ของความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้นำในเมืองหลวงกับผู้นำในท้องถิ่นและกับ หัวคะแนนของผู้นำในท้องถิ่นอีกทอดหนึ่ง ระบบหัวคะแนนจึงมีลักษณะเป็นตัวแทนพรรคอย่าง ฉาบฉวยและชั่วคราว แต่ก็นิยมทำกันอย่างจริงจัง

6. พรรคการเมืองไทยเกือบทั้งหมดไม่มีความสามารถในการปรับปรุงตนเอง ให้สามารถ อยู่รอดปลอดภัยได้กล่าวคือ เมื่อต้องเผชิญกับการท้าทาย จากวิกฤตการณ์ทางการเมืองหรือทาง เศรษฐกิจที่เพียงหนัก พรรคการเมืองมักไม่สามารถแก้ไขภาวะการฉนั้นได้ ดังนั้น พรรคจึงมักจะ ยุบตัวลงก่อนที่จะได้ไปแก้ไขในวิกฤตการณ์ครั้งต่อไป เช่น ในกรณี 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้น

7. การเปลี่ยนหัวหน้าพรรคเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากในระบบพรรคการเมืองของไทย (ยกเว้นพรรคประชาธิปัตย์) เพราะเหตุว่า เมื่อดั้งพรรคการเมืองไทยอาศัยบารมี และทรัพย์สิน ของหัวหน้าพรรค การถ่ายโอนหรือสืบทอดตำแหน่งหัวหน้าพรรค จึงเป็นสิ่งที่ไม่มี การคิดไว้ล่วงหน้า ดังนั้นความมั่นคงของหัวหน้าพรรค กับความมั่นคงของพรรค จึงถูกพิจารณาเป็น เรื่องเดียวกันเสมอ

จากที่ได้ทำการศึกษาถึงปัญหาของพรรคการเมืองไทยในตอนต้นจะพบว่าปัญหาของ พรรคการเมืองไทย เป็นปัจจัยที่ทำให้ทหารสามารถจัดตั้งพรรคการเมืองได้ โดยขอแบ่งประเด็น พิจารณาดังนี้

1. ปัญหาความเข้าใจในระบบพรรคการเมืองในบรรดาสถาบันทางการเมืองของไทย อาทิเช่น รัฐธรรมนูญ รัฐสภา; ผู้แทนราษฎร การเลือกตั้ง พรรคการเมือง ฯลฯ พรรคการเมือง นับว่าเป็นสถาบันที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนชาวไทยน้อยที่สุด คนส่วนใหญ่แม้จะมีการศึกษา จบชั้นอุดมศึกษา ก็ยังไม่เข้าใจว่าพรรคการเมืองมีหน้าที่อะไร จึงทำให้ระบบพรรคการเมืองของ ไทยไม่มีความยั่งยืนคงทน และทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถกลาย เป็นสถาบันทางการเมือง อันแท้จริงขึ้นมาได้ พรรคการเมืองจึงเป็นเพียงกลุ่มนักการเมืองที่รวมตัวกันขึ้นมา เป็นครั้งคราว เพื่อหวังผลในการเลือกตั้ง และเพื่อจัดตั้งรัฐบาลโดยที่ประชาชนไม่อาจ เข้าร่วม เกี่ยวข้องใน พรรคการเมืองได้อย่างเต็มที่ ทำให้ทหารและผู้นำทางการเมืองคนอื่น ๆ สามารถจัดตั้งพรรค การเมืองขึ้นได้

ส่วนเงื่อนไขที่ทหารมีโอกาสจัดตั้งพรรคการเมืองที่เป็นจริงมากกว่าถ้าหากพิจารณาจากประเด็นนี้ก็คือ การสร้างเงื่อนไขที่ทำให้มีการเมืองพลเรือนอื่น ๆ ไม่สามารถรวมตัวกันหรือมีบทบาทในทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ กล่าวคือ ก่อนที่จะมีการก่อตั้งพรรคการเมืองของทหารนั้น มักจะเป็นผลมาจากการปฏิวัติหรือรัฐประหาร ซึ่งคณะรัฐประหารเหล่านั้น จะมีการห้ามการชุมนุมทางการเมืองอย่างเด็ดขาด ซึ่งจะเปิดโอกาสให้นักการเมืองผู้สนับสนุนรัฐบาลทหารเหล่านั้นสามารถรวมตัวกันในทางการเมืองได้

2. ปัญหาจากการยึดถือตัวบุคคลมากกว่าระบบพรรค ปัญหาในประเด็นนี้พิจารณาได้ 2 ระดับ คือ

2.1 ระดับผู้นำพรรค

2.2 ระดับผู้สมัครรับเลือกตั้ง

ในประเด็นแรกเกี่ยวกับ ผู้นำพรรคนั้นจากปัญหาการกำเนิดพรรคการเมืองของไทย ที่กล่าวไว้ตั้งแต่ตอนต้นว่าพรรคการเมืองไทย เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคล เพื่อสนับสนุนผู้นำทางการเมือง หรือ ผู้นำการเมืองมากกว่าการรวมตัวกันของกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มทางการเมือง ดังนั้นการรวมกลุ่ม เพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองของไทยจึงมีความ เป็นไปได้ในกลุ่มผู้สนับสนุนผู้นำทหาร ทั้งนี้จากสภาพทางการเมืองของไทยที่ผ่านมา ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า ผู้นำทหารเหล่านั้นที่สามารถครอบครองอำนาจและบทบาทในทางการเมืองจากการปฏิวัติรัฐประหาร หรือการยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือน ดังนั้นเมื่อผู้นำทหารเหล่านี้จะรวมกลุ่มนักการเมืองเพื่อจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง โดยอาศัยลักษณะพิเศษดังกล่าวจึงสามารถกระทำไม่ง่าย

ปัจจัยทางด้านผู้นำพรรคการเมืองดังกล่าวนี้มีผลสะท้อนกลับสู่ระบบพรรคการเมืองของทหารประการหนึ่งก็คือ ทำให้สภาพของพรรคการเมืองทหารมีลักษณะ เป็นพรรคของผู้นำคนหนึ่งคนใดเท่านั้น เมื่อผู้นำดังกล่าวนั้นสิ้นอำนาจทางการเมืองไปพรรคการเมืองดังกล่าวก็ต้องยุบสลายไป ดังเช่นพรรค เสริมพลังศิลา ก็เป็นของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พรรคชาติสังคม ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพรรคสหประชาไทย ของ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นต้น

สำหรับประเด็นที่ 2 ใน ส่วนที่เกี่ยวกับการยึดถือตัวบุคคลในระดับผู้สมัคร ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการก่อตั้งพรรคการเมืองของทหาร ทั้งนี้จากการมีพรรคการเมืองของไทยเกิดขึ้นจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภา ตามหลักการแบ่งลักษณะพรรคการเมืองของ ดร.หยุด แสงอุทัย ซึ่งได้อธิบายไว้แล้วในตอนต้น เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับพฤติกรรมการ

เลือกตั้งของประชาชน ซึ่งยังไม่ไม่คว่ำ ขว เข้าใจในระบบพรรคการเมืองเท่าที่ควร การเลือกตั้งก็ยังคงให้ความสำคัญแก่ตัวบุคคลมากกว่าระบบพรรคการเมือง จึงทำให้พรรคมีโอกาสรวบรวมเอาสมาชิกสภา ที่มีแนวโน้มจะได้รับความนิยมจากประชาชนด้วยความเหมาะสมส่วนตัวเข้ามาเป็นสมาชิกได้ในรัฐสภา โดยมีข้อตกลงทางคั่นผลประโยชน์บางอย่างเป็นข้อแลกเปลี่ยน เช่น ตำแหน่งทางการเมือง อำนาจ อิทธิพลทางการค้า เป็นต้น หรือจากการเลือกตั้ง ซึ่งพรรคจะพิจารณาเฉพาะผู้ที่คาดว่าจะได้รับการเลือกตั้งเท่านั้น ให้ลงสมัครรับเลือกตั้งในนามของพรรค¹ เป็นต้นจากประเด็นดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพรรคที่ใช้ค่านิยมในการเลือกตั้งแบบให้ความสำคัญแก่ตัวบุคคลเป็นประโยชน์สำหรับการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนักการเมืองคนหนึ่งๆ แล้วใช้โอกาสในฐานะที่เป็นรัฐบาลหรือเป็นพรรคของรัฐบาลรวบรวมเอานักการเมืองเหล่านั้นมาเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอีกด้วย

3. ปัญหาเกี่ยวกับระเบียบวินัยของพรรค พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ไม่มีระเบียบวินัยที่เข้มแข็งไม่มีมาตรการที่เด็ดขาดเพียงพอในการควบคุมสมาชิกของพรรคที่ปฏิบัติคนผิด ไปจากมติหรือนโยบายของพรรค อันเนื่องมาจากลักษณะการก่อเกิดของพรรคการเมืองไทย มิได้มีรากฐานมาจากการรวมตัวของกลุ่มการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นการรวมตัวอย่างหลวม ๆ เพื่อสนับสนุนตัวบุคคล ในรัฐสภาเท่านั้น ดังนั้นจึงมีผลให้สมาชิกพรรคใดพรรคหนึ่งสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองไปตามผลประโยชน์ที่ต้องการได้ ในที่นี้จะพบว่า เป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้พรรคการเมืองของทหารสามารถรวบรวมเอานักการเมืองในสภาที่สังกัดพรรคอื่น ให้เข้าร่วมในพรรคการเมืองได้

4. ปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายพรรคการเมืองจึงพิจารณาได้ใน 2 ระดับ กล่าวคือ

4.1 กฎหมายที่กำหนดให้พรรคการเมืองสามารถก่อตั้งขึ้นได้ง่าย ประเด็นสมัยใดเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้ง่าย ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้ทหารสามารถตั้งพรรคการเมืองได้เช่นเดียวกับพรรคการเมืองอื่น ๆ เช่น ในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2498 กำหนดให้พรรคการเมืองที่จะจัดตั้งขึ้นได้ ต้องเข้าหลักเกณฑ์ 2 กรณีคือ

¹ อองชัย แสงประดับ, "การศึกษาเปรียบเทียบพรรคการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพรรค เสริมพลังคดีกับพรรคสหประชาไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 42.

1. ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสนับสนุนตั้งแต่ 500 คน ขึ้นไป

2. มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสนับสนุนตั้งแต่ 10 คน ขึ้นไป

หรือในพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2511 ซึ่งมีข้อกำหนดเช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง สนับสนุนเพียง 500 คน ก็สามารถจัดตั้งพรรคการเมืองได้¹ เป็นต้น

4.2 บทบัญญัติใด ๆ ของกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ไม่เป็นไปเพื่อส่งเสริมความสำคัญแก่พรรคการเมือง กล่าวคือ มิได้กำหนดให้ผู้สมัครต้องสังกัดพรรคการเมือง จึงปรากฏว่าผู้สมัครที่ไม่สังกัดพรรคการเมืองได้รับเลือกตั้งเข้ามามาก เนื่องจากอาศัยค่านิยมในการยึดถือตัวบุคคลมากกว่า สิ่งเหล่านี้ทำให้พรรคทหารสามารถรวบรวมสมาชิกสภาที่เป็นอิสระกลุ่มนี้ เข้าเป็นสมาชิกพรรคได้ในที่สุด ไม่ว่าจะเป็นพรรคเสรีมนังคศิลา พรรคชาติสังคม หรือ พรรคสหประชาไทย

5. ปัญหาด้านวิวัฒนาการของพรรคการเมืองไทยที่มีได้มีต้นกำเนิดมาจากพื้นฐานของประชาชน ซึ่งจะเป็นการรวมตัวของกลุ่ม ผลประโยชน์ทางการเมืองต่าง ๆ ทำให้ความผูกพันของระบบพรรคการเมืองกับประชาชนมีน้อยทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งพรรคการเมืองจึงเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำเท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นโอกาสให้ผู้นำทางทหารสามารถจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นได้ โดยอาศัยเงื่อนไขที่ไม่จำเป็นต้องรวบรวมกลุ่มผลประโยชน์หรือสมาชิกพรรคการเมืองจากประชาชนเท่าใดนัก

ถึงแม้ว่าในสมัยการก่อตั้งพรรคสหประชาไทย ซึ่งหัวหน้าพรรคที่มีความพยายามที่จะขยายฐานะทางการเมืองออกไปยังคนทุกสาขาอาชีพ และเป็นจำนวนมาก แต่พฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นเพียงลักษณะการหาฐานสนับสนุนเพื่อหวังผลในการเลือกตั้งเท่านั้น แต่การจัดตั้งพรรคสหประชาไทยขึ้นมา นั้นไม่จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงกลุ่มชนที่เข้าร่วมประชุม ในภายหลังเท่าใดนัก จากปัญหาดังกล่าว พรรคการเมืองซึ่งมีลักษณะเป็นเพียงเครื่องมือที่ผู้นำทางการเมืองจะใช้เพื่อเป็นแนวทางในการก้าวเข้าสู่อำนาจในทางการเมืองตามระบอบรัฐสภา ทั้งนี้เพราะระบบรัฐสภาตามครรลองของประชาธิปไตย จะต้องมีการเมืองเป็นหลักในการปฏิบัติงาน ดังนั้นผู้นำทหารจึงได้จัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อการนี้ โดยอาศัยเงื่อนไขของปัญหาพรรคการเมืองดังกล่าวเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ตั้งพรรคการเมืองได้

¹วิทยา สุจริตธรรมารักษ์, "พรรคการเมือง", บทความทางการเมืองสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สังคมศาสตร์, 2516), หน้า 30.